

Nr 167.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa åtgärder för arbetsvård åt partiellt arbetsföra; given Drottningholms slott den 17 februari 1950.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,
enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Gustav Möller.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen redovisas av kommittén för partiellt arbetsföra framlagda förslag rörande bl. a. arbetsprövning och arbetsträning, partiellt arbetsföras sysselsättande och industrihem. Utvidgad försöksverksamhet för hjälp åt partiellt arbetsföra föreslås. För kvalificerad arbetsprövning föreslås sålunda upprättande av en arbetsklirik i anslutning till Karolinska sjukhuset i Stockholm. Vid denna skall även bedrivas forskningsverksamhet rörande bl. a. metoderna för arbetsträning. Statsbidrag föreslås utgå till en liknande institution upprättad av Göteborgs stad. Vidare föreslås, att arbetsmarknadsstyrelsen under nästa budgetår får disponera vissa belopp för statsbidrag dels till företag som organisera särskilda avdelningar för sysselsättande av mera höggradigt partiellt arbetsföra och dels till landsting, kommuner m. fl. som upprätta träningsverkstäder och arbetscentraler för partiellt arbetsföra. I övrigt föreslås fortsatt försöksverksamhet för hjälp åt partiellt arbetsföra med yrkesutbildning och omskolning m. m.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Drottningholms slott den 17 februari 1950.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, ANDERSSON, LINGMAN.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller, fråga angående vissa åtgärder för arbetsvård åt partiellt arbetsföra samt anför.

Inledning.

Den 15 oktober 1943 erhöll jag Kungl. Maj:ts bemyndigande att utse en kommitté bestående av högst nio personer med uppdrag att inom socialdepartementet verkställa en utredning av de partiellt arbetsföras problem. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades såsom sakkunniga landshövdingen Hilding Kjellman, tillika ordförande, ingenjören Hjalmar Cederström, sekreteraren i de blindas förening Charles Hedkvist, sekreteraren, numera förbundsordföranden i svenska träindustriarbetareförbundet Knut Larsson, studierektorn, numera direktören i Förenta Nationernas sociala departement, fru Alva Myrdal, stadsdistriktsläkaren Allan Rülcker, sekreteraren i landsorganisationen, numera statssekreteraren Richard Sterner, överingenjören, numera direktören, Hans Thorelli och direktören i svenska arbetsgivareföreningen Torsten Thornander. På därom gjord framställning har jag den 2 resp. 9 november 1945 entledigat Sterner och Thornander och i deras ställe utsett sekreteraren i landsorganisationen Gösta Rehn och direktören i svenska arbetsgivareföreningen Matts Larsson samt den 4 september 1947 entledigat fru Myrdal och i hennes ställe utsett redaktören i de lungsjukas riksförbund Sixten Hammarberg. De sakkunniga antogo benämningen *kommittén för partiellt arbetsföra*.

Kommittén har avlämnat fem tryckta betänkanden. Sålunda avlämnade kommittén den 13 mars 1946 sitt betänkande I med förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra m. m. (SOU 1946: 24); den 21 februari 1947 betänkande II med förslag angående yrkesvägledning och yrkesutbildning för partiellt arbetsföra m. m. (SOU

1947: 18); den 3 juli 1947 gemensamt med statens sjukhusutredning av år 1943 betänkande III med utredningar och förslag angående sysselsättnings- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter m. m. (SOU 1947: 44); den 9 februari 1948 betänkande IV med förslag angående de partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst (SOU 1948: 11) samt den 22 december 1948 betänkande V rörande särskilda åtgärder för partiellt arbetsföras sysselsättande m. m. (SOU 1948: 54).

Med anledning av riksdagens skrivelse 1945: 539 anbefalldes kommittén att verkställa utredning angående behovet av industrihem eller omskolnings- och träningsanstalter för från fängelser, vissa sjukhus och anstalter utskrivna eller permitterade personer m. fl. Kommittén avlämnade betänkande rörande denna fråga den 3 maj 1948 (stencilerat).

Utöver de egentliga betänkandena har kommittén publicerat två bilagor, nämligen dels en av ledamoten av kommittén ingenjör Hjalmar Cederström verkställd utredning, benämnd »Riktlinjer för skapande av socialväsendets forskningsorganisation» (SOU 1945: 26), överlämnad den 17 februari 1945, dels en rapport från en studieresa i USA av med. dr. Erik Severin benämnd »Arbetsterapi, ett led i sjukvården» (SOU 1946: 65), överlämnad den 9 september 1946.

Av de fem större betänkandena har det första, som handlar om effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra, jämte yttrandena över detsamma den 21 mars 1947 överlämnats till dåvarande arbetsmarknadskommissionen för att beaktas vid den effektivisering och utbyggnad av arbetsvården för partiellt arbetsföra, varom kommissionen kunde komma att föranstalta. Vissa av de i betänkandet framlagda förslagen rörande den centrala organisationen för arbetsvårdsfrågor ha behandlats i propositionen 1947: 239 angående inrättande av en arbetsmarknadsstyrelse samt förstatligande av den offentliga arbetsförmedlingen.

Det tredje betänkandet, som handlade om sysselsättnings- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter, liksom det fjärde, som avsåg förslag angående partiellt arbetsföras anställning i allmän tjänst, har till stora delar varit föremål för prövning vid 1949 års riksdag, dels med anledning av propositionen nr 42 angående åtgärder för en effektiviserad sysselsättnings- och arbetsterapi, dels ock med anledning av propositionen nr 132 angående vissa ändringar i statens allmänna avlöningsreglemente, m. m.

Rörande kommitténs betänkande II med förslag angående yrkesvägledning och yrkesutbildning för partiellt arbetsföra m. m. ha utlåtanden avgivits av fångvårdsstyrelsen, medicinalstyrelsen, pensionsstyrelsen, skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, statskontoret, överstyrelsen för yrkesutbildning, lantbruksstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, arbetsmarknadskommissionen, försvarets socialbyrå, statens institut för folkhälsan, socialvårdskommittén, 1945 års dövstumutredning, ortoped- och vanförevårdssakkunniga, ungdomsvårdskommittén, 1946 års alkoholistvårdsutredning, 1946 års skolkommission, kanslern för rikets universitet, överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser utom länsstyrelsen i Stockholms län, landstingens förvaltningsut-

skott utom Södermanlands och Kronobergs läns, Kalmar läns södra samt Blekinge, Malmöhus, Hallands, Skaraborgs, Värmlands och Gävleborgs läns, stadsfullmäktige i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg, Gävle, Uppsala och Lund, svenska landskommunernas förbund, svenska landstingsförbundet, svenska stadsförbundet, landsorganisationen i Sverige, svenska arbetsgivareföreningen, tjänstemännens centralorganisation, Sveriges hantverks- och småindustriorganisation, de blindas förening, de lungsjukas riksförbund, de vanföras riksorganisation, kronprinsessan Margaretas arbetsnämnd för de blindas, riksföreningen mot reumatism, svenska dövstumförbundet, svenska socialvårdsförbundet, hörselfrämjandet (svenska föreningen för dövas väl), svenska läkaresällskapet, svenska sanatorieläkarföreningen, svenska nationalföreningen mot tuberkulos, svenska vanförevårdens centralkommitté samt föräldraföreningen vid Manilla dövstumskola.

Yttranden över kommitténs betänkande V med förslag till de partiellt arbetsföras sysselsättande ha avgivits av följande myndigheter och organisationer, nämligen arbetsmarknadsstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, statskontoret, pensionsstyrelsen, medicinalstyrelsen, socialstyrelsen, kommerskollegium, riksförsäkringsanstalten, överstyrelsen för yrkesutbildning, statens institut för folkhälsan, statens blinddepånämnd, statens tobaksnämnd, socialvårdskommittén, synkravskommittén, 1947 års psykopatvårdsutredning, kommittén för dövhetens bekämpande, 1946 års upphandlingssakkunniga, samtliga länsstyrelser utom länsstyrelsen i Hallands län, landstingen utom landstingen i Uppsala, Södermanlands, Gotlands, Värmlands, Gävleborgs och Västernorrlands län samt Kalmar läns södra landsting, stadsfullmäktige i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle, svenska landstingsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska stadsförbundet, svenska socialvårdsförbundet, svenska sjukkasseförbundet, svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen i Sverige, tjänstemännens centralorganisation, svenska läkaresällskapet, svenska sanatorieläkarföreningen, svenska nationalföreningen mot tuberkulos, svenska vanförevårdens centralkommitté, riksföreningen mot reumatism, de blindas förening, de lungsjukas riksförbund, de vanföras riksorganisation, hörselfrämjandet, svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund, AB svenska pressbyrå, handelns arbetsgivareorganisation, Sveriges hantverks- och småindustriorganisation, föreningen socialarbetare inom industri och affärsverksamhet, Sveriges industriförbund, yrkeskvinnors samarbetsförbund, Stockholms handelskammare, Skånes handelskammare, handelskamrarna i Göteborg och Karlstad, Norrbottens och Västerbottens handelskammare, Sveriges kioskidkares riksförbund samt SPP, SKP, Folkets och Kooperationens pensionsanstalter i gemensamt yttrande.

Sedan kommittén för partiellt arbetsföra numera slutfört sin utredning har jag funnit det vara lämpligt, att utredningsarbetets resultat redovisas inför riksdagen samt att förslag till vissa åtgärder rörande arbetsvård åt partiellt arbetsföra framläggas. Med hänsyn till att vissa av de frågor kommittén

berört äro föremål för utredning i annat sammanhang och i andra fall utredningar pågå, som kunna påverka ställningstagandet till framlagda förslag, har det icke varit möjligt att i detta sammanhang till behandling upptaga samtliga de förslag från kommittén, som ännu icke varit föremål för riksdagens prövning. Frågan om de partiellt arbetsföras inlemmande i produktionen inrymmer också en mängd komplicerade problem, vilka icke kunna lösas på en gång utan endast genom att steg för steg utbygga åtgärderna på detta område. Jag kommer i det följande att huvudsakligen behandla de förslag, som kommittén framlagt i sina andra och femte betänkanden, samt den särskilda utredningen om industrihem och omskolningsanstalter för från fängelser, vissa sjukhus och anstalter utskrivna eller permitterade personer m. fl. Därvid kommer jag först att lämna en kortfattad översikt av de åtgärder, som redan vidtagits för de partiellt arbetsföra i olika avseenden. Därefter behandlar jag frågan om arbetsprövning och arbetsträning, de partiellt arbetsföras sysselsättande, frågan om industrihem, vissa bidragsfrågor samt slutligen vissa organisatoriska spörsmål.

Genom de i det följande framlagda förslagen anser jag mig även ha slutbehandlat de frågor, som anhängiggjorts i följande riksdagens skrivelser, nämligen 1923: 67 i fråga om beredande av arbete åt tuberkulossjuka konvalescenter, 1940: 387 angående utredning om de praktiska åtgärder, som äro ägnade att tillgodogöra samhället och det produktiva livet de partiellt arbetsföras arbetskraft samt 1945: 539 angående industrihem eller omskolnings- och träningsanstalter för från fängelser, vissa sjukhus och anstalter utskrivna eller permitterade personer m. fl.

I. Översikt över arbetsvårdens¹ organisation.

Historisk återblick.

De första åtgärderna i fråga om ordnad arbetsvård gjordes för de *blinda*. I början av 1800-talet anordnades på frivillig väg blindundervisning i vårt land. Genom en lag den 29 maj 1896 blev undervisningen obligatorisk. De

¹ I det följande användas av kommittén i dess utredning brukade begrepp på hithörande område. I sina betänkanden samt i den över dessa gjorda översikten har kommittén lämnat definitioner på en del begrepp, som tidigare icke kunna anses såsom allmänt vedertagna. Begreppen partiellt arbetsföra och arbetsvård definierar kommittén på följande sätt.

Såsom *partiellt arbetsföra* betecknas personer, »vilka på grund av fysiska eller psykiska arbetshinder eller social belastning ha eller väntas kunna få svårare än andra att erhålla och behålla ett förvärvsarbete». Till de partiellt arbetsföra räknar kommittén bl. a. blinda och synsvaga, dövstumma och döva, vanföra, tuberkulösa, kroniskt sjuka och åldersbelastade, psykiskt sjuka, nervklena, efterblivna, abnorma, alkoholister och straffade.

I begreppet *arbetsvård* har kommittén inrymt alla de åtgärder av förberedande och direkt natur, som kunna anses nödvändiga för att inlemma partiellt arbetsföra i produktionslivet. Arbetsvården omfattar bl. a. följande åtgärder: sysselsättnings- och arbetsterapi, yrkesvägledning, arbetsprövning, åtgärder för utvecklande av den partiellt arbetsföras arbetsförmåga och arbetsskicklighet, såsom arbetsträning och yrkesutbildning, åtgärder till tryggande av den partiellt arbetsföras utkomst, såsom arbetsförmedling och lämnande av näringshjälp, samt efterkontroll av vidtagna åtgärder. Som led i arbetsvården ingå dessutom åtgärder för tryggande av den partiellt arbetsföras och hans familjs utkomst under tiden för arbetsvårdens åtnjutande.

närmare bestämmelserna rörande blindundervisningens ordnande finnas givna i stadga för statens läroanstalter för blinda av år 1932 med senare tillkomna ändringar.

Före år 1938 voro landsting och städer utom landsting huvudmän för undervisningen av de *dövstumma*. Närmare bestämmelser för dövstumundervisningens ordnande lämnades i lag den 31 maj 1889. År 1938 övertog staten dövstumskolväsendet, varigenom förbättrade yrkesutbildningsmöjligheter för dövstumma skapades. Samma år inrättades även de nuvarande fem dövstumkonsulentbefattningarna, varigenom möjligheter uppkommo att bedriva en mera planmässig arbetsvård för de dövstumma.

Den organiserade vården av de *vanföra* daterar sig från år 1885, då i Göteborg bildades vårt lands första förening för bistånd åt vanföra och lytta. Kort tid därefter bildades liknande föreningar även på andra orter; i Stockholm år 1891 och i Hälsingborg år 1892. Samtliga startade sin verksamhet i form av arbetsskolor, där yrkesutbildning meddelades. Vanföreanstalten i Härnösand påbörjade sin verksamhet så sent som år 1931. Vanföreanstalterna samarbeta sedan år 1911 genom ett särskilt organ, Svenska vanförevårdens centralkommitté (S. V. C. K.). De stå under medicinalstyrelsens tillsyn och drivas fortfarande av enskilda föreningar med statsbidrag till driften.

Rörande omfattningen av och uppläggningsen i övrigt av verksamheten för blinda, dövstumma och vanföra hänvisas till kommitténs betänkande II (s. 13—24).

Den arbetsvård, som stått de partiellt arbetsföra till buds, har sålunda frånsett den praktiska undervisning och ordnade sysselsättning, som förekommit vid sinnesslöanstalterna, fångvårdsanstalterna och alkoholistanstalterna, varit förbehållen ett fåtal klart avgränsade grupper. Så småningom uppstod emellertid en form för understödjande av yrkesutbildning eller omskolning m. m. för *övriga grupper* utanför de särskilda anstalterna. Detta skedde genom att pensionsstyrelsen från år 1914 fick taga befattning med vissa frågor, främst yrkesutbildning, för partiellt arbetsföra i samband med andra åtgärder i invaliditetsförebyggande syfte.

Nuvarande förhållanden.

Pensionsstyrelsen. Nuvarande grunder för pensionsstyrelsens verksamhet äro fastställda av Kungl. Maj:t den 20 juni 1947 (statsliggaren s. 352).

För budgetåret 1949/50 ha under reservationsanslaget till åtgärder till förebyggande och hävande av invaliditet beräknats 700 000 kronor till yrkesutbildning och 100 000 kronor till anskaffande av maskiner, igångsättande av självständig verksamhet m. m.

Antalet personer, som under åren 1946—1948 avslutat yrkesutbildning, vartill pensionsstyrelsen lämnat bidrag, var år 1946 341, år 1947 378 och år 1948 415. Antalet utbildningsyrken var under år 1947 nära 80 och under år 1948 mer än 100.

Beträffande pensionsnämndernas delaktighet i arbetsvården må nämnas,

att i Kungl. Maj:ts instruktion för pensionsnämnderna den 19 september 1947 (nr 669) föreskrives bl. a., att pensionsnämnd bör verka för att åtgärder vidtagas i syfte att förebygga och häva invaliditet hos befolkningen inom pensionsdistriktet. Nämnderna skola tillika verka för att i händelse av behov tillfällen till lämpligt arbete beredas personer, vilkas arbetsförmåga på grund av sjukdom, vanförhet eller annat lyte blivit nedsatt.

Rörande verksamhetens organisation och omfattning i övrigt hänvisas till kommitténs betänkande II (s. 42—49).

Genom pensionsstyrelsen utbetalas till hörselfrämjandet bidrag till anskaffande och drift av hörapparater. För budgetåret 1949/50 finnes under elfte huvudtiteln ett anslag till detta ändamål på 60 000 kronor.

Arbetsmarknadsstyrelsen. Efter samråd med kommittén beslöt arbetsmarknadskommissionen i juni 1944 att i samtliga län, Gotlands län dock tills vidare undantaget, vid den offentliga arbetsförmedlingen inrätta befattningar för arbetsberedning åt partiellt arbetsföra. I maj 1945 bildades inom kommissionens arbetsförmedlingsbyrå en sektion för handläggning av frågor rörande partiellt arbetsföra. Den sålunda uppbyggda arbetsberedningsorganisationen sysslade till en början huvudsakligen med frågor rörande under militärtjänst skadade personer. Verksamheten för andra än i militärtjänst skadade har emellertid successivt utbyggets. I samband med förstatligandet av den offentliga arbetsförmedlingen (prop. 1947:239) utbyggdes arbetsförmedlingens verksamhet för partiellt arbetsföra. Antalet tjänster å arbetsförmedlingsexpeditionerna för partiellt arbetsföra uppgår f. n. till 65. Antalet hjälpsökande partiellt arbetsföra var år 1947 12 628, år 1948 13 475 och år 1949 15 719. Antalet förmedlade platser för partiellt arbetsföra var motsvarande år 9 736, 8 925 och 9 128. Av dessa vore resp. 858, 619 och 579 av tillfällig karaktär, d. v. s. med en varaktighet understigande en vecka. Andra hjälpåtgärder (såsom yrkesutbildning m. m.) vidtogos år 1947 i 1 464 fall, 1948 i 2 082 fall och 1949 i 2 459 fall.

Enligt bestämmelser utfärdade av Kungl. Maj:t (försvarsdepartementet) den 25 maj 1945 och den 29 juni 1946 åligger det arbetsmarknadsstyrelsen att i sin egenskap av arbetsvårdsorgan för under militärtjänst skadade personer

dels handha arbetsanskaffningen för invaliderna, såväl dem, som erhållit särskild utbildning, som dem, som utan sådana särskilda åtgärder böra kunna beredas anställning med tillfredsställande försörjningsmöjligheter, antingen inom det tidigare yrket eller inom annat yrkesområde,

dels träffa överenskommelse rörande utbildningskurser för beredskapsinvalider med de myndigheter och institutioner, som befinnas kunna anordna sådana kurser, i främsta rummet överstyrelsen för yrkesutbildning, samt att besluta om bidrag, som skola utgå ur det särskilt för ändamålet avvisade anslaget,

dels efter prövning från medicinsk och yrkesteknisk synpunkt uttaga elever till sådana anordnade kurser samt att vidtaga erforderliga åtgärder för

beredande av grundligare utbildning i de fall, där sådan anses böra ifrågakomma.

Vidare skall styrelsen vidtaga de övriga åtgärder, som kunna finnas erforderliga och lämpliga för att förhjälpa beredskapsinvaliderna till utkomstmöjligheter så snart sig göra låter, t. ex. att åt dem som undergått utbildning lämna bistånd i olika former, som kunna vara påkallade för att utbildningen skall leda till åsyftat resultat.

Antalet gjorda utredningar i arbetsvårdsärenden avseende i militärtjänst skadade uppgick intill den 1 juli 1949 till 7 411. Utbildning har beviljats i 1 477 fall, varav 1 325 avsett omskolning till annat yrke och 152 fortbildning inom tidigare yrke. För innevarande budgetår är under fjärde huvudtiteln uppfört ett förslagsanslag till omskolning av i militärtjänst skadade på 350 000 kronor.

Den 16 maj 1947 bemyndigades arbetsmarknadskommissionen att i samband med anordnande av provanställningar utom hemorten åt partiellt arbetsföra under anställningstiden bereda dem arbetsvård (se prop. 1949: 116). Intill januari 1950 hade 187 personer erhållit denna form av bidrag. Främst ha bidrag lämnats till fria resor och starthjälp under första anställningsmånaden.

Den 30 juni 1948 har arbetsmarknadsstyrelsen vidare bemyndigats anordna försöksverksamhet för beredande av yrkesutbildning, omskolning eller arbetsträning åt andra partiellt arbetsföra än i militärtjänst skadade. Sedan denna verksamhets början den 11 november 1948 till den 19 december 1949 ha beslut om utbildning fattats i 362 fall, därav 360 i form av omskolning och 2 i form av fortbildning.

Hittills har arbetsmarknadsstyrelsen under innevarande budgetår till sitt förfogande erhållit 25 000 kronor till provanställningar och 300 000 kronor till försöksverksamhet avseende yrkesutbildning, omskolning eller arbetsträning. Kostnaderna för utbildningsbidrag m. m. bestridas från femte huvudtitelns reservationsanslag till Kostnader för överflyttning av arbetskraft. Kostnaderna för yrkesutbildningskursernas anordnande bestridas genom överstyrelsen för yrkesutbildning från det under åttonde huvudtiteln uppförda förslagsanslaget till Yrkesutbildningskurser för arbetslösa m. m.

Skolöverstyrelsen. Under skolöverstyrelsen sortera yrkesutbildningsanstalterna för blinda och dövstumma. Från åttonde huvudtiteln utgå, förutom till nämnda utbildningsanstalter, anslag till avlöningar och omkostnader åt fem dövstumpräster och fem dövstumkonsulenter, bidrag till föreläsungsverksamhet m. m. för dövstumma, stipendier åt vissa fortsättningskolpliktiga elever, som befriats från att genomgå statlig fortsättningskola för dövstumma, bidrag till tidning för dövstumma samt bidrag till hörselfrämjandet för kursverksamhet. Vidare utgår utackorderingsbidrag till elever vid hantverksskolan för blinda män i Kristinehamn (budgetåret 1949/50 30 000 kronor), utrustningsbidrag till avgående elever (10 000 kronor) samt bidrag till skrivmaskiner åt avgående blindskoleelever (12 700 kronor). Redogörelse för skolornas verksamhet lämnas i kommitténs betänkande II (s. 13—26).

Anslag till arbetsvård, anvisade av 1949 års landsting.

L a n d s t i n g	Arbetsträning och skyddad verksamhet	Utbildnings- bidrag och näringshjälp	Summa	Under tidigare år anslagna men ej i an- språk tagna medel
Stockholms läns	—	20 000	20 000	—
Uppsala »	74 000	40 000	114 000	—
Södermanlands »	—	—	—	10 000
Östergötlands »	18 000	20 000	38 000	—
Jönköpings »	21 000	5 000	26 000	—
Kronobergs »	2 000	7 000	9 000	—
Kalmar läns norra	—	5 000	5 000	—
Kalmar läns södra	—	3 000	3 000	—
Gotlands läns	—	5 000	5 000	—
Blekinge »	—	10 000	10 000	—
Kristianstads »	—	15 000	15 000	—
Malmöhus »	—	50 000	50 000	—
Hallands »	—	10 000	10 000	2 000
Göteborgs och Bohus läns	—	5 000	5 000	8 000
Älvsborgs läns	—	8 000	8 000	—
Skaraborgs »	—	10 000	10 000	—
Värmlands »	30 000	15 000	45 000	—
Örebro »	23 450	15 000	38 450	—
Västmanlands »	85 000	—	85 000	—
Kopparbergs »	12 000	35 000	47 000	—
Gävleborgs »	—	—	—	3 500
Västernorrlands »	15 000	10 000	25 000	14 000
Jämtlands »	—	—	—	24 500
Västerbottens »	—	10 000	10 000	51 000
Norrbottnens »	—	—	—	106 000
Summa kronor	280 450	298 000	578 450	219 000

Medicinalstyrelsen. Under medicinalstyrelsen höra vanförestalternas yrkesskolor. Bidrag utgå bl. a. till yrkesskolornas drift, till bostad och kost åt eleverna (budgetåret 1949/50 680 000 kronor) samt till kuratorsverksamhet vid vanförestalterna (36 000 kronor). Beträffande verksamheten i övrigt hänvisas till kommitténs betänkande II (s. 26—34).

Andra myndigheter och organisationer. Under elfte huvudtiteln finnes ett anslag till bidrag åt hörselfrämjandet för befordran av dövas och lomhörddas intressen särskilt i syfte att hjälpa dem att så långt möjligt bliva oberoende av sin nedsatta hörsel (budgetåret 1949/50 40 000 kronor). Under femte

¹ Ett belopp å 25 000 kronor anslaget till såväl arbetsträning som omskolningsverksamhet näringshjälp m. m.

huvudtiteln äro för innevarande budgetår upptagna anslag till driften av centraldepån för blindas arbeten (å 187 000 kronor) samt bidrag till de blindas förening (å 65 000 kronor). Sistnämnda anslag skall i första hand användas för understödsverksamheten till förmån för behövande arbetsföra blinda samt för utgivande av de blindas veckoblad.

Vissa *landsting* ha anslagit medel för partiellt arbetsföras omskolning, yrkesutbildning m. m. För år 1949 ha sålunda av landstingsmedel anslagits ca 370 000 kronor till dylik verksamhet och för år 1950 ca 580 000 kronor.

Även *kommunerna* kunna lämna bidrag till yrkesutbildning och näringshjälp åt partiellt arbetsföra enligt gällande fattigvårdslag samt lagen om kommunala pensionstillskott.

Arbetsvårdande verksamhet, närmast i form av yrkesutbildning och skyddad sysselsättning, bedrivs jämväl vid fångvårdsanstalterna, alkoholistanstalterna och sinnesslöanstalterna.

II. Arbetsprövning och arbetsträning.

Kommitténs förslag m. m.

Kommittén har erinrat, att under senare år ha i ett flertal länder vidtagits åtgärder för arbetsprövning och arbetsträning av partiellt arbetsföra. I Danmark finnes bl. a. en särskild institution, Arbejdsskolen utanför Köpenhamn, dit Invalideforsikringsretten remitterar personer för arbetsprövning. I England ha under och efter kriget särskilda institut upprättats för »Industrial Rehabilitation», vilket begrepp innefattar arbetsprövning och arbetsträning, kombinerad med fysisk träning i allmänhet. Det äldsta och mest kända av dessa torde vara Egham Industrial Rehabilitation Centre i Surrey. Kommittén har i sitt betänkande V (s. 286) lämnat en kortare redogörelse för verksamheten vid Egham.

I Sverige har under de allra senaste åren viss arbetsprövning och arbetsträning bedrivits vid en del s. k. arbetsinstitut, som upprättats på olika platser i landet. Redogörelse för dessas verksamhet lämnas i bilaga nr 4 till kommitténs sistnämnda betänkande.

Kommittén framhåller (bet. II, s. 256), att de hittills inom vårt land vidtagna åtgärderna för arbetsprövning och arbetsträning vuxit fram ur det mycket påtagliga behovet av dylik verksamhet, som framträtt vid arbetsanskaffning åt partiellt arbetsföra. Det har ofta visat sig nödvändigt att, såsom ett komplement till yrkesvägledningen, praktiskt pröva de handikappades anlag och arbetsförmåga, innan man genomför en yrkesutbildning eller ordnar en arbetsanställning. *A r b e t s p r ö v n i n g e n* kan enligt kommittén sägas utgöra ett led i själva yrkesvägledningen (anlagsdiagnostiseringen). *A r b e t s t r ä n i n g e n* däremot syftar till att giva de handikappade systematisk träning och anpassning till de krav, som utbildning eller arbete kan uppställa, d. v. s. att vänja klienterna vid olika typer av maskiner, vid normal arbetstakt, att passa arbetstider och att uppfylla andra med arbete i öppna marknaden förenade villkor.

Kommittén förklarade emellertid i nämnda betänkande, att den icke var beredd att lämna slutgiltigt förslag om organisationen av denna verksamhet, förrän en viss försöksverksamhet hade kommit till stånd. I en separat framställning till chefen för socialdepartementet den 11 november 1946, vilken även redovisats i nämnda betänkande, anhöll därför kommittén, att arbetsmarknadskommissionen måtte få i uppdrag att dels försöksvis organisera en första prövnings- och träningsinstitution i statlig regi, dels erhålla möjligheter att lämna statsbidrag till liknande institutioner, startade och organiserade i enskild eller kommunal regi. Beträffande den statliga försöksinstitutionen framhöll kommittén, att det vore lämpligt att förlägga verksamheten till ort, där tillgång, finnes till psykologisk och psykoteknisk sakkunskap samt medicinsk expertis. Vidare borde orten, dit försöksverksamheten förlades, ha ett differentierat näringsliv och nära till någon arbetsförmedlings huvudkontor.

Rörande de nuvarande s. k. arbetsinstitutens verksamhet framhåller kommittén i sitt betänkande V i samband med förslagen om skyddad sysselsättning, att en klar gräns mellan arbetsträning och skyddad verksamhet icke upprätthålles. Klientelet består till viss del av personer, vilka i enlighet med det ursprungliga syftet med institutionerna efter arbetsprövning och arbetsträning kunna »slussas ut» på öppna marknaden, och till viss del av personer, vilkas handikap är av den art eller svårighetsgrad, att de icke kunna väntas bli utplacerade i det normala arbetslivet utan komma att bli hänvisade till sysselsättning under skyddade förhållanden under längre tid. Den verksamhet, som f. n. bedrivs, måste till stor del betecknas såsom skyddad verksamhet.

I yttrandena över kommitténs betänkande II har den föreslagna försöksverksamheten rörande arbetsprövning och arbetsträning allmänt tillstyrkts.

Arbetsmarknadsstyrelsens förslag beträffande arbetsprövnings- och arbetsträningsinstitut samt yttranden däröver.

Genom remiss den 8 januari 1947 anbefalldes arbetsmarknadskommissionen att avgiva utlåtande över kommitténs förenämnda framställning den 11 november 1946. I anledning härav verkställde arbetsmarknadsstyrelsen överarbetning av kommitténs förslag. Utredningen, som avlämnades av arbetsmarknadsstyrelsen den 10 november 1948, upptog till mera ingående behandling endast den del av kommitténs framställning, som avsåg stöd till arbetsprövnings- och arbetsträningsinstitutioner organiserade i kommunal eller enskild regi. Styrelsen förklarade sig däremot icke kunna taga ställning till frågan om den statliga försöksverksamhetens närmare utformning.

Enligt arbetsmarknadsstyrelsens förslag skall huvudmannaskapet för arbetsprövnings- och arbetsträningsinstituten kunna utövas av såväl landsting och kommuner som enskilda föreningar. För varje institut skall finnas en styrelse, sammansatt av sakkunniga på områden, som beröras av verksamheten. Klienterna skola avlönas med en mindre grundtimpennning, förslagsvis den som utgår till elever vid arbetslöshetskur-

ser. I övrigt bör ackord tillämpas motsvarande dem, som förekomma i öppna marknaden för motsvarande arbetsprestation under liknande förhållanden.

Huvudmannen skall enligt förslaget svara för kostnaderna i samband med upprättandet av institutet, inredning och maskinell utrustning, lokal-kostnader samt egentliga driftkostnader, d. v. s. arbetslöner samt direkt med produktionen förenade kostnader. Statsbidrag föreslås utgå med 75 % av kostnaderna för avlöning åt föreståndare, arbetsledare och övrig omkostnadspersonal, med hela kostnaden för avlöning åt konsulterande läkare, dock maximerad till 2 400 kronor per år för ett institut med 15—30 klienter, samt med 7 % av inventariernas och maskinernas inköpsvärde och av kostnaderna för slitage och förnyelse.

Tillsynen över instituten bör utövas av arbetsmarknadsstyrelsen.

Innan ett institut kan bli berättigat till statsbidrag, skola enligt förslaget följande generella villkor vara uppfyllda.

Behovet av institutet skall efter utredning vitsordas av länsarbetsnämnden. Verksamhetens huvudsakliga syftemål skall vara att bereda partiellt arbetsföra arbetsprövning och arbetsträning. Institutet skall kontinuerligt kunna sysselsätta och bereda plats för minst 15 klienter. Institutet och klienterna skola stå under fortlöpande tillsyn av särskilt anställd läkare, som skall tillsättas av huvudmannen. Tillsynsmyndigheten skall pröva föreståndares och arbetsledares samt administrativ personals lämplighet för resp. arbetsuppgifter. Platserna vid institutet skola stå till länsarbetsnämndens förfogande.

Antalet personer, som äro i behov av arbetsprövning och arbetsträning, uppskattas för hela riket till ca 3 000 (se vidare bet. V s. 270).

Statsbidragen för den då igång varande verksamheten beräknades enligt de av arbetsmarknadsstyrelsen föreslagna normerna uppgå till ca 300 000 kronor under år 1948.

Arbetsmarknadsstyrelsens förslag, som utsändes för yttrande tillsammans med vissa förslag från kommittén för partiellt arbetsföra rörande skyddad sysselsättning och hemarbete m. m., har remitterats till medicinalstyrelsen, pensionsstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, krigsmaterielverket, svenska landstingsförbundet, svenska stadsförbundet, Örebro läns landsting, Stockholms stads fattigvårdsnämnd, Göteborgs stads arbetslöshetsnämnd, fattigvårdsstyrelsen i Norrköping, vanförestalterna i Stockholm, Hälsingborg och Härnösand, svenska vanförestaltdens centralkommitté, de blindas förening, svenska nationalföreningen mot tuberkulos, landsorganisationen, Sveriges hantverks- och småindustriorganisation samt svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund.

Behovet av arbetsprövnings- och arbetsträninginstitut vitsordas allmänt i yttrandena. I fertalet fall tillstyrkes arbetsmarknadsstyrelsens förslag eller lämnas utan erinringar.

Statskontoret har emellertid anfört, att då kommittén numera slutfört sitt uppdrag syntes hela problemkomplexet rörande de partiellt arbetsföra och icke endast frågan om arbetsprövning och arbetsträning böra upptagas till

övervägande i ett sammanhang. I avvaktan härpå ansåg sig statskontoret icke kunna tillstyrka en utbyggnad av verksamheten.

Överstyrelsen för yrkesutbildning har icke något att erinra mot arbetsmarknadsstyrelsens förslag men framhåller vikten av att instituten verkligen få karaktär av genomgångsanstalter samt att vederbörande snarast möjligt böra utplaceras i lämplig anställning eller beredas yrkesutbildning. Överstyrelsen framhåller vidare, att i vissa fall partiellt arbetsföra kunna beredas arbetsträning vid de särskilda kurser för yrkesutbildning av partiellt arbetsföra, som bedrivs under styrelsens ledning. *Stockholms stads fattigvårdsnämnd* framhåller, att det i nuvarande läge med brist på lärarkrafter och maskiner förefaller ha varit samhällsekonomiskt motiverat att inrikta åtgärderna även i den här ifrågasatta verksamheten på att utnyttja de befintliga yrkesskolorna och verkstadsskolorna.

Svenska vanförevårdens centralkommitté (SVCK) påpekar, att det föreligger en anmärkningsvärd brist på klara distinktioner i diskussionen kring de förslag, som aktualiserats av arbetsmarknadsstyrelsen. Det framhålles, att de institutioner, som presenteras i arbetsmarknadsstyrelsens utredning, till stor del ej ha arbetsprövnings- och arbetsträningssuppgifter utan fungera som skyddade verkstäder. Endast rent undantagsvis torde vid de nämnda institutionerna finnas förutsättningar för arbetsprövning och arbetsträning. Denna oklarhet skingras ej heller av här föreliggande utredningar, varför bedömandet av framlagda förslag till statsbidrag försvåras. SVCK anser, att arbetsmarknadsstyrelsens siffror rörande behovet av arbetsprövning och arbetsträning icke äro fullt tillförlitliga. Enligt SVCK:s mening bör man kalkylera med en siffra, som ej överstiger en tredjedel av arbetsmarknadsstyrelsens totalsiffra. Med utgångspunkt härifrån och under framhållande av att arbetsprövning och arbetsträning fordra högt kvalificerad metodik av psykologisk, medicinsk och teknisk karaktär samt att en viss differentiering av klientelet bör förekomma, uttalar kommittén, att de föreslagna instituten böra förläggas till platser, som utan stor tidsförlust kunna nås av företrädare för nämnda specialiteter. Närhet till universitetsstad är önskvärd. SVCK beräknar antalet erforderliga institut till sju.

Svenska landstingsförbundets styrelse understryker, att ett visst behov av institutioner för arbetsprövning och arbetsträning föreligger. Fortfarande måste dock denna verksamhet betraktas som en försöksverksamhet, som först efter ytterligare erfarenhet kan erhålla en mera definitiv inriktning. Ett betydande mått av frihet bör därför lämnas dem, som anordna dylik verksamhet. De föreslagna riktlinjerna förefalla styrelsen lämpliga, men de böra icke vara tvingande. Vad angår de föreslagna statsbidragen finner styrelsen med hänsyn till de begränsade erfarenheterna vanskligt att göra något bestämt uttalande. Som ett provisorium kunna de dock godtagas i avvaktan på möjligheter till en säkrare överblick av verksamheten. *Svenska stadsförbundets styrelse* finner det befogat, att åtgärder vidtagas för att underlättla de partiellt arbetsföras inpassning i arbetslivet. Styrelsen anser emellertid det föreliggande förslaget i organisatoriskt avseende otillfredsställande. Styrel-

sen reagerar sålunda i likhet med *Stockholms stads fattigvårdsnämnd* bestämt mot att länsarbetsnämnden göres till ett överordnat organ för arbets träningsinstitut. Om länsarbetsnämnden inkopplas, leder detta enligt styrelsen mening till en omotiverad byråkratisering av verksamheten. Styrelsen hemställer även, att statsbidragen höjas avsevärt, förslagsvis genom att de få omfatta även anläggnings- och anskaffningskostnader.

Sveriges hantverks- och småindustriorganisation konstaterar, att behov av arbetsprövnings- och arbetsträningsinstitut föreligger men framhåller betydelsen av att redan befintliga utbildningsmöjligheter och anordningar för arbetsprövning och arbetsträning i första hand bli utnyttjade, innan nya statsunderstödda institutioner grundas.

Svenska läkaresällskapet har i sitt yttrande delvis åberopat ett till yttrandet fogat utlåtande av *med. lic. Bengt Åkerblad*, assistent vid gymnastiska centralinstitutet. I sistnämnda utlåtande dels redogöres för den försöksverksamhet för arbetsterapi, arbetsprövning och arbetsträning, som sedan år 1947 bedrivits vid Karolinska sjukhuset, dels framläggas vissa synpunkter på arbetsprövningens och arbetsträningens syfte. I sistnämnda del anföres bl. a., att arbetsprövningen dels skall bestå av arbetsanalys ur fysisk synpunkt, dels av praktisk arbetsprövning i syfte att konstatera, om omskolning till tempoarbete eller till annat yrke, som kräver mera långvarig utbildning, är nödvändig, dels ock av arbetsanalys ur psykisk synpunkt i syfte att utröna verkan av sådana faktorer som buller, arbetstempo, krav på omväxling och koncentration.

Syftet med arbetsanalysen ur fysisk synpunkt skall bl. a. vara att konstatera

1. arbetsintensiteten (betydelsefullt för hjärt- och lungpatienter),
2. kroppsställningen vid arbete (betydelsefullt för ortostatiker och patienter med högt blodtryck),
3. totala aktivitetskravet (nödvändigt för arbetsplacering av alla partiellt arbetsföra) samt
4. rörelserna vid arbetet (betydelsefullt för ledgångsreumatiker, personer med ingipsade leder och överansträngda muskler etc.).

Arbetsträningen skall syfta till att giva både lokal och allmän funktionsförbättring samt hjälpa patienterna fortare ur konvalescensens stiltje till arbetsförmåga. Träningen måste kontrolleras kontinuerligt för att det skall vara möjligt att konstatera, att överansträngning icke uppkommer.

Genom samarbete med fysiologer och klinici skulle, framhållas i yttrandet, de bästa förutsättningarna kunna komma till stånd för patofysiologisk forskning och resultera i framskapandet av metoder för rationell arbetsterapi, arbetsprövning och arbetsträning av fysiskt handikappade. Motsvarande samarbete skulle komma till stånd mellan psykoteknici och psykiater m. fl.

Arbetsmarknadsstyrelsens förslag angående upprättande av arbetskliniker.

Med anledning bl. a. av de inkomna yttrandena över arbetsmarknadsstyrelsens utredning och förslag angående arbetsprövnings- och arbetsträningsinstitut har styrelsen under hand fått i uppdrag att inkomma med förslag till organisation av två institutioner, avsedda för kvalificerad arbetsprövning och arbetsträning.

I skrivelser den 3 resp. 15 februari 1950 har arbetsmarknadsstyrelsen därefter inkommit med förslag till organiserande av dels en institution i kommunal regi i Göteborg, dels en institution i statlig regi i anslutning till karolinska sjukhuset i Stockholm. De föreslagna institutionerna böra enligt styrelsens förslag benämnas arbetskliniker.

Klinikernas uppgifter. Vid arbetsklinikerna skola enligt förslaget svårt arbetshindrade och ur sysselsättningssynpunkt svårbedömbara personer under kontinuerlig observation av medicinsk, psykoteknisk och teknisk sakkunskap prövas i olika arbetsuppgifter, så att en så fullständig »arbetsdiagnos» som möjligt skall kunna ställas. Arbetsmarknadsstyrelsen anför härom följande.

I fråga om svårbedömbara klienter kan en lämplig arbetsplacering enligt styrelsens mening blott ske genom att man, utöver den hittills tillämpade yrkesvägledningen, genom en medicinsk och psykologisk yrkesvägledning kartlägger vederbörandes fysiska och psykiska arbetskapacitet, den känslomässiga stabiliteten, graden av uttrötthet m. m., allt faktorer, vilka kanske i ännu högre grad än de manuella praktiska anlagen äro utslagsgivande för en riktig arbetsplacering.

Man bör sålunda genom lämplig arbetsprövning få garantier för att hälsotillståndet är sådant, att

1) vederbörande effektivt klarar de anspråk, den tilltänkta sysselsättningen ställer,

2) han ej riskerar olycksfall eller sjukdom under arbetets utövande,

3) han ej innebär risk eller störningsmoment för sina medanställda,

4) arbetet ej accentuerar eller försämrar redan bestående defekter.

En förutsättning för att den medicinska och psykotekniska sakkunskapens arbete och intentioner skola kunna giva resultat är därjämte, att tillräckliga resurser i fråga om arbetssituationer samt arbets- och sysselsättningsmöjligheter stå till buds. Detta förhållande ställer synnerligen stora krav på de vid arbetskliniken anställda yrkeslärares pedagogiska skicklighet, omdömes- och instruktionsförmåga samt uppslagsrikedom.

Klinikerna böra vidare förfoga över lämpliga arbetsuppgifter i tillräcklig utsträckning från skilda yrkesområden samt böra dessutom ha ett sådant urval av maskiner, verktyg etc., att konkreta arbetssituationer kunna konstrueras.

Utöver de resurser, som allmänt skisserats i fråga om klienternas individuella behandling, bör enligt styrelsens mening arbetskliniken i Stockholm beredas möjligheter till arbetsfysiologisk och arbetspsykologisk forskning. Styrelsen anför härom följande.

Det är nämligen angeläget att få fram metoder och anvisningar i fråga om partiellt arbetsföras utnyttjande i arbetslivet. Dylika metoder och anvisningar kunna bli vägledande för arbetsträningsverksamheten överhuvud. Forskningsresultaten torde emellertid även bli av värde för åstadkommande av en mera rationell inplacering av den s. k. fullarbetskraften i produktionslivet. Utöver den sakkunskap, som är direkt knuten till verksamheten, måste därför kliniken i mycket stor utsträckning kunna få utnyttja medicinsk, fysiologisk, psykoteknisk och teknisk fackkunskap.

För att kunna få vissa typarbeten analyserade ur fysisk och psykisk ansträngningssynpunkt, måste därför ett intimt samarbete etableras dels med gymnastiska centralinstitutets fysiologiska institution, dels med fysiologiska laboratoriet vid karolinska sjukhuset, dels med psykotekniska institutionen vid Stockholms högskola, dels ock med tekniska högskolan. Styrelsen förutsätter också, att den industriella arbetsterapiverksamhet, vilken f. n. bedrivs vid karolinska sjukhuset, skall kunna utnyttjas för vissa patienter, som visa sig behöva arbete under en sjukdoms- eller konvalescenstid.

Målsättningen för kliniken forskning bör vara att skapa ett underlag för arbetsvårdens olika åtgärder. Ett dylikt underlag saknas ännu i stor utsträckning. — I planen ingår sålunda dels att med fysiologisk och psykoteknisk metodik undersöka den fysiska och psykiska belastningen i ett antal typiska arbetsformer (arbetsanalys), dels att på ett representativt material av sjuka, konvalescenter och personer med mera långvariga medicinska handikap med likartad metodik undersöka den fysiska och psykiska toleransen (toleransanalys). Resultaten av arbets- och toleransanalysen skola därefter korreleras mot varandra, så att man för olika grader av funktionsinskränkning hos de handikappade kan anvisa ett ur ansträngningssynpunkt lämpligt arbete.

I samarbete med karolinska sjukhusets gymnastikavdelning avser man dessutom att utexperimentera en arbetsgymnastik, som ger patienterna möjlighet att genom rörelseanalyserade tempoarbeten fortare än förut uppnå arbetsförhet.

Organisationen av kliniken vid karolinska sjukhuset. Sedan styrelsen inhämtat, att lämpliga lokaler för en sådan verksamhet icke stå till förfogande i karolinska sjukhusets byggnader, har styrelsen anhållit hos direktionen för sjukhuset, att denna måtte upplåta mark för två baracker. Direktionen har förklarat sig hysa stort intresse för att en verksamhet av ifrågavarande art kommer till stånd, varför den för ändamålet vill upplåta tomtmark. Med hänsyn till sjukhusets fortsatta utbyggnad kan direktionen icke binda sig för en längre period än 3—5 år.

Av barackerna är den ena avsedd som undersöknings- och dagrum för klienterna, medan den andra är avsedd att inrymma arbetslokaler. Antalet platser har beräknats till 20. Den genomsnittliga vistelsetiden vid kliniken uppskattas till en månad, varigenom ca 240 klienter skulle kunna årligen mottagas.

Engångskostnaderna för uppförande och inredning av barackerna, vilka redan stå till styrelsens disposition, samt för inköp av utrustning av olika slag uppskattas till 113 700 kronor, vilket belopp fördelas på följande poster.

1. Kostnader för barackernas nedmontering, transport, uppförande, inredning, sprängning av ledningskylvert, el-, vatten-, sanitär- och värmeinstallation samt gjutning av grund	ca 64 000
2. Kostnader för maskiner, verktyg samt arbetsutrustning	» 26 300
3. Kostnader för läkarutrustning samt undersökningsapparater »	10 000
4. Kostnader för möbler, armatur m. m.	» 13 400
	<hr/>
	Summa kronor 113 700

Beträffande den erforderliga personalen anför styrelsen följande.

Läkaren vid kliniken borde helst ha kirurgisk och fysiologisk utbildning samt borde avlönas med arvode som förste underläkare vid karolinska sjukhuset, d. v. s. med 16 128 kronor för år. Därutöver erfordras en deltidanställd psykotekniskt orienterad psykiater, vilken borde åtnjuta ersättning enligt samma grunder som biträdande läkare vid karolinska sjukhuset. Sådan läkare erhåller för 4,5 timmars tjänstgöring per dag 11 760 kronor i årsarvode. Då psykiaterns tjänstgöring beräknas komma att utgöra 3,5 timmar per dag, borde årsarvodet upptagas till 9 146 kronor per år.

Arvodena för konsultation av den till de i det föregående omnämnda institutionerna knutna expertisen av skilda slag beräknar styrelsen till 25 000 kronor, i vilket belopp inkluderas ev. uppkommande utgifter för arvode till på deltid anställd gymnastikdirektör med fysiologisk utbildning.

Vidare erfordras två heltidsanställda yrkeslärare, på vilka måste ställas stora krav i fråga om teknisk och yrkespedagogisk sakkunskap. Med hänsyn härtill och till verksamhetens synnerligen krävande och speciella natur anser styrelsen, att lärarna lägst kunna avlönas med arvode svarande mot 19 lönegraden, vilket motsvarar tillhoppa 17 424 kronor om året.

Slutligen erfordras ett skrivbiträde i reglerad befordringsgång, för vilket bör beräknas en lön av 5 292 kronor för år.

I enlighet härmed uppskattar styrelsen de årliga kostnaderna för löner till 73 350 kronor. Härutöver bör beräknas dagarvoden enligt kommittékungörelsen till styrelsens ledamöter och sekreterare.

Övriga årliga driftkostnader beräknar styrelsen till 14 800 kronor i enlighet med denna uppställning.

1. Hyreskostnad	2 400
2. Kraftström, belysning, gas och värme	3 000
3. Städning och tvätt	4 200
4. Reparationer, underhåll m. m.	2 400
5. Telefon, kontorsmateriel, transporter och vissa resekostnader samt oförutsedda utgifter	2 800
	<hr/>
	Summa kronor 14 800

De totala årliga driftkostnaderna uppskattar styrelsen alltså till (73 350 + 14 800) 88 150 kronor.

Arbetsmarknadsstyrelsen har slutligen övervägt, hur verksamheten borde administreras. Styrelsen har därvid funnit påkallat — med hänsyn till verksamhetens speciella natur — att en särskild styrelse utses för arbetskliniken. Denna borde lämpligen bestå av sju ledamöter, utsedda av Kungl. Maj:t för en tid av högst tre år. Ledamöterna borde företräda — förutom arbetsmarknadsstyrelsen — direktionen för karolinska sjukhuset, karolinska medikokirurgiska institutet, tekniska högskolan i Stockholm, svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen i Sverige samt de partiellt arbetsföras samarbetskommitté. Styrelsens sekreterare borde äga förtrogenhet med arbetsvårdsfrågor.

Vidkommande styrelsens befogenheter och dess ställning gentemot Kungl. Maj:t och arbetsmarknadsstyrelsen föreslår styrelsen följande.

Klinikstyrelsen borde intaga en självständig ställning, varför den borde sortera direkt under Kungl. Maj:t.

Klinikens styrelse borde ha att anställa läkare och övriga tjänstemän, att fastställa arvoden till dessa inom ramen för av Kungl. Maj:t högstbestämda belopp, att fatta beslut om anlitan­de av expertis och ersättning till denna samt att avgöra övriga med verksamheten sammanhängande frågor. Över besluten borde besvär kunna anföras hos Kungl. Maj:t.

Med hänsyn till verksamhetens förhållandevis obetydliga omfattning och dess nära sammanhang med arbetsmarknadsstyrelsens uppgifter på arbetsvårdens område borde kliniken icke ha någon egen medelsförvaltning utan alla arbetsuppgifter av kameral natur, såsom utbetalning av löner och, efter attest, gäldande av räkningar, ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen, som sålunda gentemot budgeten borde ha att redovisa för verksamheten anvisade anslagsbelopp.

Arbetsmarknadsstyrelsen avser att medverka vid upphandling av arbetsutrustning etc. ävensom att i övrigt lämna kliniken visst biträde.

Organisationen av kliniken i Göteborg. I skrivelse till arbetsmarknadsstyrelsen den 1 december 1949 har arbetslöshetsnämnden i Göteborg inkommit med förslag och kostnadsberäkningar rörande en effektivisering av arbetsberedningsverksamheten för partiellt arbetsföra samt anhållit om statsmakternas ekonomiska stöd därtill. Arbetsmarknadsstyrelsen har därefter tagit upp förhandlingar med nämnden jämte en del andra institutioner i Göteborg om att få till stånd kvalificerad arbetsprövning och att för detta ändamål upprätta en arbets­klinik.

Enligt den preliminära överenskommelse som träffats skall en arbets­klinik med 15 platser förläggas till Sociala huset i Göteborg. Överenskommelse har träffats med Göteborgs högskola om att högskolan skall ställa psykologisk och psykoteknisk expertis till förfogande.

Av det beräknade antalet platser skulle 5 stå till styrelsens förfogande för klienter från annan ort än Göteborg.

Den beräknade klientomsättningen per år uppskattas till 120.

Följande kostnader ha beräknats.

<i>Utrustningskostnader:</i>	21 000	21 000
<i>Lönekostnader:</i>		
Del av central administration	3 600	
Deltidsanställd läkare (3—4 timmars tjänstgöringstid per dag å arbetskliniken samt allmän tillsyn av klientelet å de olika verkstäderna)	12 000 ¹	
Deltidsanställd psykotekniker	5 000	
Konsultationsarvoden	2 000	
Föreståndare, halvtidsanställd	5 502	
Yrkeslärare	7 680	35 782
<i>Övriga kostnader:</i>		
Hyseskostnad (300 m ² å 17: — inkl. värme)	5 100	
Kraftström, belysning och gas	1 355	
Städning och tvätt etc.	2 016	
Brand-, vattenskad- och inbrottsförsäkr.	38	
Olycksfallsförsäkringsavgifter	300	
Telefoner, 2 st.	380	
Böcker och trycksaker etc.	350	
Reparation och underhåll, förbrukningsmaterial samt verktygskostnader	1 200	10 739
		<hr/> Summa kronor 67 521

Statsbidrag skulle enligt styrelsens förslag utgå med 75 % av kostnaderna på vissa poster. Bidraget skulle uppgå till följande belopp.

Kostnader för central administration	2 700 kronor	
» » deltidanställd läkare	9 000	»
» » » psykotekniker	3 750	»
» » konsultationsarvoden	1 500	»
» » föreståndare- och yrkeslärarlöner	9 886	»
		<hr/> Summa 26 836 kronor

Statsbidrag beräknas sålunda icke komma att utgå till utrustningskostnader och övriga kostnader, såsom för hyror, inventarier, maskiner etc.

I övrigt föreslås att verksamheten i stort sett organiseras efter samma principer, som skisserats för arbetskliniken vid karolinska sjukhuset i Stockholm.

Departementschefen.

Arbetsprövning och arbetsträning av partiellt arbetsföra i de former, som sedan några år tillbaka tillämpats i England vid de s. k. »Industrial Rehabilitation Centres», ha hittills icke varit organiserade i Sverige. De s. k.

¹ Lönen ung. motsvarande poliklinikläkares eller 2:e underläkares vid statligt sjukhus.

arbetsprövnings- och arbetsträningsinstitut, som f. n. finnas i vårt land, ha överlag tämligen små resurser.

Ofördelaktigast är ställningen när det gäller möjligheten till arbetsprövning. I yrkesvägledningsarbetet saknas sålunda i stort sett möjligheter att genom praktisk prövning utröna, vilket yrke som kan anses vara det lämpligaste med hänsyn till en arbetssökandes anlag och övriga förutsättningar. Ofta har arbetsprövning i tveksamma fall fått ske i samband med yrkesutbildning, vilket stundom medfört att en stor del av utbildningstiden fått användas till att utforska, i vilket yrke vederbörande bör erhålla utbildning. Bristen på arbetsprövningsmöjligheter har gjort sig särskilt starkt gällande vid yrkesvägledning av partiellt arbetsföra. Ett felaktigt yrkesval kan stundom betyda samhällelig missanpassning för en fullt arbetsför person, men för en partiellt arbetsför kan det dessutom medföra ett försämrande av hans medicinska status och som en följd därav i värsta fall leda till en framtida total arbetsoförmåga. Erfarenheterna från i andra länder bedriven verksamhet visa, att det genom en kvalificerad arbetsprövning är möjligt att i ökad utsträckning inpassa personer med handikap, som tidigare icke funnit sin utkomst genom arbete, i produktionen.

Av de utländska erfarenheter, som stå till buds, framgår även, att möjligheterna att genom systematisk arbetsträning påskynda återinpassningen i arbetslivet av personer, som genom sjukdom eller olycksfall fått sin arbetsförmåga nedsatt eller som tidigare av olika orsaker icke deltagit i ordnat arbete, äro stora. Arbetsträningen har visat sig utgöra ett värdefullt komplement till den medicinska behandlingen och sjukgymnastiken. Vid de förenämnda s. k. arbetsprövnings- och arbetsträningsinstituten ha också trots de små resurserna relativt goda resultat uppnåtts i mindre komplicerade fall.

Arbetsmarknadsstyrelsen har föreslagit, att statsbidrag skall utgå till nämnda institutioner. Jag delar styrelsens uppfattning rörande behovet av sådana mindre verkstäder. I allmänhet torde det emellertid vid dessa icke finnas resurser att verkställa en mera metodisk arbetsprövning och arbetsträning. Verksamheten vid dessa mindre institutioner torde i allmänhet inskränka sig till enklare arbetsträning och mer eller mindre permanent sysselsättning av partiellt arbetsföra. Kommittén har framhållit och svenska vanförevårdens centralkommitté har i sitt yttrande understrukt, att någon skarp gränsdragning mellan sistnämnda båda verksamhetsformer — arbetsträning och skyddad sysselsättning — icke förekommer vid ifrågavarande institutioner. Jag har därför funnit lämpligast, att frågan om stöd till desamma upptages till närmare behandling i samband med kommitténs förslag rörande skyddad sysselsättning.

Såsom kommittén och arbetsmarknadsstyrelsen framhållit i sina utredningar och som ytterligare understrukt i yttrandena över desamma föreligger det emellertid otvivelaktigt ett betydande behov av möjligheter till kvalificerad arbetsprövning av partiellt arbetsföra. Dessa böra innefatta resurser för prövning ur medicinsk, psykologisk och teknisk synpunkt av

svårbedömbara arbetsvårdsfall. Det är vidare av stor vikt, att lämpliga metoder utprövas för hur en systematisk funktionsförbättrande arbetsträning lämpligast skall bedrivas. En sådan verksamhet torde vara nödvändig för att de förenämnda mindre institutionerna skola kunna erhålla en hållbar grund för sitt arbete. Arbetsmarknadsstyrelsen har därför anmodats att inkomma med utformade förslag till sådan verksamhet. De förslag om upprättande av arbetskliniker, som arbetsmarknadsstyrelsen med anledning härav framlagt, finner jag ägnade att tillgodose de behov som här föreligga. Enligt detta förslag skola dylika kliniker upprättas i Stockholm och Göteborg. Kliniken i Stockholm skall upprättas i lokal anslutning till karolinska sjukhuset och med staten som huvudman. Den avses dock vara en fristående institution. Beträffande den tidrymd under vilken den nu aktuella byggnadstomten på karolinska sjukhusets område får disponeras har jag under hand erfarit, att f. n. inga planer föreligga för utnyttjande av detta område för annat ändamål. Den andra kliniken skall upprättas av Göteborgs stad och innebär en utbyggnad av och komplettering till de anordningar för partiellt arbetsföra, som staden redan upprättat. Båda kliniker skola vara i stånd att ge kvalificerad arbetsprövning och arbetsträning. Stockholmskliniken är därjämte avsedd att i viss mån fungera som en forskningsinstitution, vars resultat skola komma hela arbetsvårdsorganisationen till godo. Till denna institution torde även svårbedömbara invaliditetsfall vid behov kunna remitteras för undersökning. Samarbete bör etableras med de institutioner, som omnämnts i arbetsmarknadsstyrelsens skrivelse, liksom med statens institut för folkhälsan. Platserna på stockholmskliniken skola stå till förfogande för partiellt arbetsföra från hela landet. Av platserna på göteborgskliniken skola minst 5 utnyttjas på samma sätt.

Då erfarenhet av liknande verksamhet saknas i vårt land, synes det icke tillrådligt att f. n. ge arbetsklinikerna en definitiv utformning. Verksamheten bör tills vidare ha karaktären av försöksverksamhet. Avtal med Göteborgs stad bör tills vidare träffas för ett budgetår i taget. Under denna förutsättning har jag icke något att erinra mot att klinikerna organiseras i huvudsaklig överensstämmelse med arbetsmarknadsstyrelsens förslag. Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda närmare bestämmelser rörande verksamheten.

Kostnaderna för upprättande av stockholmskliniken ha av arbetsmarknadsstyrelsen beräknats till ca 113 700 kronor. De årliga driftkostnaderna för denna klinik ha beräknats till 88 150 kronor. Tillsammans med bidraget till göteborgskliniken skulle de årliga kostnaderna alltså utgöra ca 115 000 kronor. Jag har intet att erinra mot dessa kostnadsberäkningar. Jag torde i det följande få återkomma till frågan om dessa kostnaders bestridande.

III. De partiellt arbetsföras sysselsättande.

Kommitténs förslag.

Översikt över olika former och alternativ för de partiellt arbetsföras sysselsättande. Kommittén har vid sin behandling av frågorna rörande de partiellt arbetsföras sysselsättande (betänkande V) framhållit, att olika utvägar, beroende på klienteletets förutsättningar, böra ifrågakomma. Kommittén anger därvid följande.

Flertalet partiellt arbetsföra kunna sannolikt efter arbetsträning, yrkesutbildning eller omskolning — därest dessa åtgärder föregås av yrkesvägledning, eventuellt kombinerad med arbetsprövning, medicinsk rådgivning och psykoteknisk anlagsundersökning — hävda sig i konkurrensen om arbetstillfällena gentemot fullarbetskraften samt erhålla arbetsplacering under normala villkor.

För vissa partiellt arbetsföra måste emellertid specialåtgärder vidtagas. Med specialåtgärder avser kommittén anordningar av följande slag:

- a) åläggande för eller åtagande av arbetsgivare att anställa en viss kvot partiellt arbetsföra;
- b) reserverande av vissa slag av arbeten för partiellt arbetsföra;
- c) beviljande av företrädesrätt till vissa yrken eller till rättighet att idka handel och dylikt;
- d) arbetsplacering under speciella villkor i öppna marknaden, såsom mot reducerad lön eller förkortad arbetstid;
- e) arbetsplacering under skyddade förhållanden, d. v. s. i sysselsättning, där den partiellt arbetsföre ur produktions- och lönesynpunkt är skyddad för fullarbetskraftens konkurrens.

Slutligen kunna enligt kommittén såsom utvägar för de partiellt arbetsföras sysselsättande hemindustriellt arbete och hemslöjd komma i fråga. I anslutning till de skyddade företagen kunde därvid bl. a. s. k. hemarbetscentraler upporganiseras.

Kommittén anför, att specialåtgärder för att trygga de partiellt arbetsföras sysselsättande prövats i några länder redan efter förra världskriget men blivit mera allmänna efter sista kriget. I första hand ha åtgärder vidtagits för att trygga sysselsättning åt krigsinvaliderna. Kvotlagstiftning liksom reserverande av vissa anställningar åt partiellt arbetsföra har införts i bl. a. Storbritannien, Tyskland, Ungern, Polen och Tjeckoslovakien. I andra länder såsom Finland, Nederländerna och Sydafrikanska Unionen ha lagförslag utarbetats, vilka kunna framläggas och sättas i kraft, därest läget så påkallar. Skyddad verksamhet för partiellt arbetsföra finnes även organiserad i ett flertal länder såsom Canada, Finland, Schweiz, Förenta Staterna, Storbritannien och Sydafrikanska Unionen. I regel bedrivs denna verksamhet av enskilda föreningar, i vissa fall med bidrag från det allmänna. I två länder, nämligen Storbritannien och Sydafrikanska Unionen, är dock den skyddade verksamheten organiserad med stöd från det allmänna och efter av staten centralt uppdragna riktlinjer.

I Sverige har sedan några år tillbaka skyddad sysselsättning beretts par-

tiellt arbetsföra vid de tidigare omnämnda s. k. arbetsinstituten. En redogörelse för verksamheten har såsom förut nämnts lämnats i kommitténs betänkande V, bilaga nr 4.

Den principiella inriktningen av arbetsvården. Angående principerna för arbetsvården anför kommittén (bet. V, s. 16).

Säranordningarna för den partiella arbetskraftens sysselsättande skola tagas i anspråk först sedan de vanliga anordningarna i ett visst fall visat sig icke kunna giva ett tillfredsställande resultat. Vid arbetsplacering av partiellt arbetsföra skall således i första hand eftersträvas, att de handikappade erhålla ett arbete, där de kunna fullgöra en fullgod arbetsprestation och där de erhålla lön enligt normala villkor, d. v. s. enligt villkor som gälla för fullarbetskraften i ifrågakommande yrke. Först i andra hand skall ifrågakommande en placering till löner och på villkor, som särskilt avpassats efter den individuella prestationsförmågan, således även till reducerad lön, varom bestämmelser kunna finnas i kollektivavtal eller särskild överenskommelse träffats. Först sedan dessa två utvägar prövats och — även med beaktande av möjligheterna till placering efter yrkesutbildning eller arbetsträning eller med stöd av näringshjälp för startande av egen rörelse eller dylikt — visat sig icke kunna leda till önskat resultat, skall placering i skyddad verksamhet övervägas. De, som på grund av arbetshinder, avstånd till möjlig eller lämplig arbetsplats och dylikt icke kunna beredas lämpligt arbete i öppna marknaden eller delta i organiserad skyddad verksamhet, böra förmedlas passande hemarbete.

Undersökning angående behovet av arbetsvård (bet. V, s. 30—40). Kommittén föranstaltade genom arbetsmarknadsstyrelsen om en undersökning i syfte att belysa det aktuella behovet av arbetsvård för personer i åldern 15—66 år. Genom länsarbetsnämnderna verkställdes vid årsskiftet 1947/48 en intensivundersökning, som omfattade 20 landskommuner, 2 municipalsamhällen, 3 köpingar och 6 städer med ett sammanlagt invånarantal av ca 175 000 personer, utgörande 2,6 procent av landets befolkning. Kommunerna voro valda så att de skulle vara representativa för landet i dess helhet. Undersökningen gav till resultat, att ca 1 (0,92) procent eller 62 000 personer av folkmängden bestod av sådana partiellt arbetsföra, som vid undersökningstillfället kunde anses vara i behov av arbetsvård. Fördelat på de olika slag av åtgärder, som bedömdes lämpliga i de skilda fallen, erhöles följande resultat.

Åtgärder	Procent
Arbetsplacering i öppna marknaden	31,8
Arbetsprövning och arbetsträning	4,9
Fortbildning	2,6
Omskolning	7,3
Yrkesutbildning av längre varaktighet än ett år	2,3
Skyddad sysselsättning	14,7
Hemarbete	28,7
Näringshjälp	4,4
Medicinsk vård	1,7
Övriga fall	1,6

Summa 100,0

Kommittén framhåller vidare, att den aktuella befolkningsutvecklingen med en kraftig ökning av antalet åldringar kommer att medföra att antalet personer, som bli att betrakta såsom partiellt arbetsföra och arbetsoföra, likaledes kommer att öka. Problemet med de partiellt arbetsföras sysselsättande kommer därför att växa under de närmaste decennierna, oavsett konjunkturerna.

Kvotlagstiftning (bet. V, s. 41—52). Kommittén har övervägt, huruvida det skulle vara lämpligt eller nödvändigt att införa en kvotlagstiftning för att säkra de partiellt arbetsföras arbetsplacering. Enligt kommittén finnas många skäl, som tala emot en sådan åtgärd. Först bör beaktas, framhåller kommittén, att det klientel, som man har att arbeta med inom arbetsvärden i vårt land, icke är av samma beskaffenhet, som man har i de länder, där en kvotlagstiftning införts. Till väsentligt större del består klientelet i dessa länder av krigsskadade, d. v. s. i regel yngre personer med fysiska defekter, som det enligt gjorda erfarenheter är lättare att bereda arbetsanställning än äldre personer eller personer med psykiska defekter eller social belastning. På grund av att företagen i vårt land bestå av små enheter skulle vidare en kvotlagstiftning enligt samma grunder, som tillämpas i vissa andra länder, endast komma att omfatta en mindre del av företagen, vilket skulle göra belastningen av en sådan åtgärd ojämn, i det att endast en mindre del av företagen skulle drabbas härav.

Den geografiska fördelningen av större företag samt företag, som skulle kunna absorbera partiellt arbetsföra, är synnerligen ojämn, varför en kvotlagstiftning skulle komma att verka mycket olika i skilda landsdelar. En utjämning kan endast ske genom en omfattande omflyttning av arbetskraft, vilket sannolikt skulle innebära stora svårigheter.

Fara föreligger vidare enligt kommittén för att det genom en registrering och särbehandling av de partiellt arbetsföra åstadkommes en särskild avgränsning eller prickning av dessa i förhållande till andra samhällsmedlemmar.

Införandet av en kvotlagstiftning kräver även en total registrering av alla partiellt arbetsföra samt en ingående kontroll i olika avseenden, vilka uppgifter måste bli administrativt betungande, framhåller kommittén.

De skäl som tala emot införandet av en kvotlagstiftning har kommittén funnit så övertygande, att den avstått från att framlägga förslag härom.

Reserverande av och företrädesrätt till vissa yrken (bet. V, s. 53—68). Kommittén har med utgångspunkt från de erfarenheter, som gjorts i utlandet — i första hand England — och efter undersökning av kraven inom olika yrken funnit sig icke kunna förorda, att genom lagstiftning några speciella yrken reserveras för partiellt arbetsföra. Det har nämligen visat sig, att de sysselsättningar, som skulle kunna tänkas komma i fråga för reserverande, ställa så varierande krav, att befattningarna icke generellt kunna betraktas såsom lämpliga för partiellt arbetsföra i allmänhet. Erfarenheterna från utlandet av dylika åtgärder ha icke heller visat, att det resultat man velat åstadkomma med en sådan åtgärd, alltid kunnat uppnås.

Vad beträffar frågan om att partiellt arbetsföra skulle givas företrädesrätt till vissa yrken har kommittén ej heller funnit några sysselsättningar, som kunna anses lämpliga härför. Kommittén instämmer dock i det av 1947 års butikstängningsakkunniga gjorda uttalandet, att de partiellt arbetsföras intressen böra kunna tillgodoses inom kioskhandeln. Nämnda sakkunniga anförde såsom tänkbar utväg härför att för ändamålet bildade kommunala bolag eller stiftelser skulle kunna förvärva tillstånd till handel på utsträckt affärstid och anställa partiellt arbetsföra såsom affärsföreståndare och biträden. I fall då kommunerna själva icke ville driva rörelsen, kunde kommunerna uppföra kiosker i egen regi och uthyra dessa till personer, som anvisades av de socialvårdande organen.

Kommittén framhåller vidare, att partiellt arbetsföra, som i övrigt uppfylla gällande villkor, böra i första hand komma i fråga till utövande av tillfällig försäljningsverksamhet. Kommittén anser även lämpligt, att statens tobaksnämnd vid beviljande av nya tillstånd till specialtobakshandel lämnar företräde åt sådana partiellt arbetsföra, som inneha de önskade kvalifikationerna för bedrivande av dylik verksamhet.

De partiellt arbetsföras inlemmande i den ordinarie produktionen (bet. V, s. 69—88). Det göres ofta gällande, framhåller kommittén, att vårt näringslivs ökade industrialisering, rationalisering och kommersialisering ha stegrad prestationskraven och höjt fordringarna på arbetskraftens kvalitet. Mot detta anför kommittén, att den ökade mekaniseringen och specialiseringen i många fall dock medfört, att kravet på den fysiska kraftinsatsen i arbetet blivit mindre. På grund av den långt drivna specialiseringen och uppdelningen av produktionen på olika tempon finnes bl. a. inom industrin många arbetsuppgifter, för vilka kraven på fysiska krafter kunna sättas lågt. Genom forskning och klassificering av de olika arbetsuppgifterna inom såväl industrin som andra näringsgrenar bör det bli möjligt att finna många arbetstillfällen som äro väl lämpade för partiellt arbetsföra. Kommittén omnämner i detta sammanhang de metoder för s. k. sysselsättningsanalyser, som utexperimenterats och prövats i Förenta staterna, och föreslår, att dessa metoder måtte prövas även i vårt land.

I fortsättningen framhåller kommittén, att företagaren sannolikt icke betraktar den produktionssvaga arbetskraften på samma sätt i en högkonjunktur som i en lågkonjunktur. I tider av arbetskraftsbrist bortse många företagare från de extra kostnader och besvär, som de ådraga sig genom att sysselsätta partiellt arbetsföra. Vid vikande konjunktur däremot, utgallras den mindre effektiva arbetskraften. Det finns därför risk för att den produktionssvaga arbetskraften avskedas vid en vikande konjunktur.

Kommittén påtalar, att arbetskamraternas inställning till de partiellt arbetsföra ofta kan ha en avgörande betydelse för huruvida en gjord arbetsplacering lyckas. Svårigheter i detta hänseende ha visat sig föreligga särskilt i fråga om personer med synliga defekter, lungtuberkulösa samt psykiskt sjuka och socialt belastade. Kommittén föreslår, att arbetsmarknadsstyrelsen erhåller i uppdrag att utarbета lämpliga broschyrer, avsedda att

spridas på arbetsplatserna, rörande dessa problem. I första hand böra broschyrerna tillställas ledningen för verkstadsklubbarna och företagens personalchefer.

Mot bakgrunden av vad som sagts rörande företagarnas syn på den partiella arbetskraften och löneavvägningen har kommittén tagit upp frågan huruvida i anställningsavtalen förekomma bestämmelser, som kunna utgöra hinder för anställning av partiellt arbetsföra.

Kommittén har därvid anfört, att krav på friskintyg i samband med antagandet i pensionsberättigad anställning eller i anställning, som medför andra sociala förmåner, kan utgöra hinder för partiellt arbetsföras anställning. Som en lösning av pensioneringsproblemet för partiellt arbetsföra i de fall, då brister i hälsotillståndet hindra anslutning till pensionskassa, rekommenderar kommittén arbetsgivarna att i fråga om sådana personer göra undantag från krav på obligatorisk anslutning till pensionskassa och i stället tillämpa metoden att teckna frivillig statlig pensionsförsäkring. Där obligatorisk anslutning till sjukkassa föreskrives, bör undantag likaledes göras för partiellt arbetsföra.

Kommittén anför i detta sammanhang, att partiellt arbetsföra i görligaste mån böra medgivas inträde i arbetslöshetskassa, så att de i samma utsträckning som andra tillförsäkras skydd mot arbetslöshet.

Kommittén anför vidare, att enligt lärlingsavtalet för verkstadsindustrin lärlingsnämnd på ansökan kan medgiva rätt att anställa lärling i högre ålder än vad avtalet medgiver. För att underlätta för äldre partiellt arbetsföra, som behöva byta yrke, att komma in som lärlingar i andra fack, böra tillägg av denna innebörd, i den mån så icke redan skett, införas även i övriga lärlingsavtal.

För att ge skydd mot att partiellt arbetsföra i större utsträckning än sina friska och mera omplaceringsbara kamrater avskedas vid en vikande konjunktur föreslår kommittén, att ett tillägg skall göras till bestämmelserna om uppsägning och permittering i huvudavtalet mellan svenska arbetsgivareföreningen och landsorganisationen. Utöver vad som nu stadgas om hänsyn till lika skicklighet och lämplighet, anställningstidens längd och särskilt stor försörjningsplikt skulle införas föreskrift om att hänsyn även tages till »av personliga arbetshinder betingade särskilda svårigheter att erhålla annan anställning».

Vissa avtal innehålla bestämmelser om att nedsättning av lönen för arbetare, som genom sjuklighet eller ålderdom fått sin arbetsförmåga väsentligt minskad, icke får göras med mer än 15 å 20 procent. Kommittén har ansett, att ett borttagande av denna fastställda gräns vore ägnat att främja de partiellt arbetsföras möjligheter att vinna anställning.

Kommittén rekommenderar vidare ett mera utbredd användande av deltidsarbete för personer som icke orka med att arbeta hel dag.

Halvskyddad sysselsättning (bet. V, s. 88—94). Såsom motiv för anordnande av halvskyddad sysselsättning anför kommittén.

Även vid en lönesättning som är proportionell mot arbetstakten bliva företagets kostnader för ett visst arbete högre, när det gäller en lägre prestation och däremot svarande lägre lön, än om det gäller en normal prestation och normal lön. Trots lägre lön blir den partiellt arbetsföre arbetaren således icke »billig arbetskraft» utan tvärtom en mera dyrbar arbetskraft än en person, som regelbundnare eller effektivare utnyttjar maskinella och andra produktionsmedel. Det kan hända att sysselsättandet av en person med låg prestationsförmåga, även om denne icke erhöle någon som helst lön, skulle vara direkt förlustbringande beroende på att hans arbetsresultat icke täckte de fasta kostnaderna för maskiner, arbetslokal, administration och arbetsledning, speciellt om särskilda tekniska anordningar eller särskild arbetsledning och övervakning erfordras. Man måste därför räkna med att det ofta blir avsevärd skillnad mellan å ena sidan den lön arbetstagaren och hans organisation anser vara riktig med hänsyn till hans personliga arbetsförmåga och faktiska arbetstakt och å andra sidan den lön som motsvarar nettovärdet av hans arbetsinsats för företaget. Man måste ju räkna med att arbetare i allmänhet icke anställas om detta — trots nedsatt lön — medför ekonomisk förlust för arbetsgivaren i förhållande till anställande av normalarbetskraft.

Även i mindre extrema fall skulle det kunna hända, att den erforderliga lönenedsättningen skulle bli så kraftig, att lönen icke skulle ge den partiellt arbetsföre rimlig stimulans för utnyttjande av den begränsade arbetsförmåga han dock besitter. Man kan med andra ord icke begära, att lönenedsättningen skall gå så långt, att den för arbetsgivaren uppväger de produktionskostnadsökningar, som äro förenade med sysselsättandet av personer med påtagligt nedsatt arbetsförmåga. Å andra sidan måste man räkna med att de extra besvär och de extra kostnader som föranledas härav ofta bli av sådan storleksordning, att en arbetsgivare icke kan beräknas vara villig att utan kompensation åtaga sig dessa, eftersom det skulle medföra ren förlust på sysselsättandet av partiellt arbetsföra. Det skulle måhända synas enklast att helt hänskjuta ordnandet av dessa personers sysselsättningsproblem till det allmänna. Man bör emellertid ha i sikte, att organiserandet av helt fristående verkstäder bjuder på svårbemästrade problem. Bland dessa må märkas frågan om lämplig och kontinuerlig sysselsättning, avsättnings- och försäljningsproblem etc., vilka icke behöva föranleda särskilt stora svårigheter, om de samordnas med redan tidigare bedriven ordinarie verksamhet.

Med hänsyn till dessa faktorer anser kommittén det vara lämpligt att upptaga till diskussion möjligheterna att i anslutning till produktionsföretagens ordinarie drift ordna någon speciell organisationsform, som ger möjlighet att under normala betingelser bereda sysselsättning åt svårt handikappade.

Härvid har kommittén tänkt sig, att i viss för varje särskilt fall bestämd omfattning bidrag från det allmänna skola givas till sådana arbetsgivare, som åtaga sig att anställa produktionssvaga partiellt arbetsföra. I många fall måste detta bli billigare än att anordna särskild sysselsättning för ifrågavarande personer eller att låta deras försörjning helt ankomma på socialvård eller socialförsäkring. Den organisationsform för beredande av sysselsättning åt partiellt arbetsföra, som kommittén föreslår, har den kallat *halvskyddad sysselsättning*. Denna skulle utgöra en mellanform mellan å ena sidan placering på den allmänna arbetsmarknaden, eventuellt med individu-

ellt nedsatt lön, och å andra sidan den helt skyddade sysselsättningen i av samhället inrättade produktionsföretag, avsedda för personer med särskilt svåra handikap.

Statsbidraget till den halvskyddade verksamheten skall enligt förslaget utgå både till företagare, som upprätta särskilda avdelningar för sysselsättande enbart eller till övervägande del av partiellt arbetsföra med undernormal prestationsförmåga och till företagare, som sysselsätta partiellt arbetsföra placerade i den ordinarie produktionen tillsammans med fullarbetskraft. I båda fallen skall såsom förutsättning gälla, att sysselsättandet av de partiellt arbetsföra är förenat med ökning av produktionskostnaderna, trots en med hänsyn till den begränsade prestationsförmågan modifierad lönesättning. De normer för statsbidrag, som kommittén uppdragit för den helskyddade sysselsättningen och för vilka redogöres i det följande, skola enligt förslaget läggas till grund även för den halvskyddade.

Kommittén föreslår, att arbetsmarknadsstyrelsen bemyndigas lämna statsbidrag till halvskyddad verksamhet samt att härvid från fall till fall förhandla om bidragets storlek och bestämma denna efter skälighetsprövning. Möjligheterna att erhålla statsbidrag skola vara förenade med villkoret att det gäller nyanställningar på lediga platser, som ställas till vederbörande arbetsvårdsorgans disposition.

Beträffande avlöningsförmånerna för personer i halvskyddad sysselsättning bör enligt kommittén i princip gälla, att de partiellt arbetsföra skola erhålla samma betalning som de fullt arbetsföra för samma arbetsprestation. Ackordsersättning bör därför i görligaste mån tillämpas.

I betänkandet lämnas redogörelse för den verksamhet av halvskyddad typ, som sedan några år tillbaka bedrivs vid Malmö Läderfabriks AB i Malmö och vid AB Elektrolux genom AB Carex i Stockholm.

Kommittén föreslår, att ett förslagsanslag på 100 000 kronor ställes till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande för nämnda ändamål under ett första budgetår.

Skyddad verksamhet (bet. V. s. 95—119). Kommittén har definierat begreppen skyddad sysselsättning och skyddad verksamhet på följande sätt: »Med skyddad sysselsättning förstås sysselsättning där den partiellt arbetsföre ur produktions- och lönesynpunkt är skyddad för fullarbetskraftens konkurrens. Med skyddad verksamhet avses verksamhet, som en institution eller organisation i icke vinstgivande syfte bedriver för att bereda sysselsättning åt icke konkurrenskraftig arbetskraft.»

Den skyddade verksamheten skall, framhåller kommittén, bereda sysselsättning åt icke konkurrenskraftig arbetskraft, d. v. s. sådana partiellt arbetsföra, vilka på grund av fysiska eller psykiska arbetshinder äro och även under längre tid synas komma att bliva ur stånd att taga emot eller behålla arbete under konkurrens med fullarbetskraften på den normala arbetsmarknaden. Den största gruppen av dem som vid den tidigare omnämnda intensivundersökningen ansågos vara i behov av skyddad sysselsättning, utgjor-

des av personer med psykiska arbetshinder (ca 28 %). Härnäst komma vanföra (ca 20 %) och lungtuberkulösa (ca 11 %) (bet. V, s. 269—270).

Kommittén anser, att ingen partiellt arbetsför, som bedömes ha varaktigt mindre arbetsförmåga än ca en fjärdedel av den normala, bör ifrågakomma för arbetsvård av detta slag. Undantag från denna bestämmelse bör göras endast för sådana partiellt arbetsföra, vilka inom en icke alltför lång tid beräknas kunna uppnå en arbetsförmåga motsvarande en fjärdedel av den normala. Den skyddade verksamhetens karaktär av arbetsföretag understrykes av kommittén. Verksamheten får under inga omständigheter urarta till att bliva en vårdform för mer eller mindre arbetsoförmögna eller arbetsoviliga personer.

Beträffande frågan huruvida en differentiering av klientelet är nödvändig, har kommittén förklarat, att smittoförande lungtuberkulösa med hänsyn till smittorisken böra sysselsättas vid särskilda företag. I övrigt anses ingen specialisering av verksamheten vara behövlig. Personer med för omgivning-
en störande uppträdande samt personer, som uppträda på sådant sätt att de skada arbetsplatsens anseende, böra icke mottagas.

A r b e t s u p p g i f t e r för de institutioner, som redan bedrivit skyddad verksamhet, ha, anför kommittén, i huvudsak anskaffats från industrier och handelsföretag. De ha ofta bestått av tempobetonade arbetsuppgifter från metallindustrin, speciellt den elektro-mekaniska industrin. Dylika arbetsuppgifter vore i första hand att rekommendera, eftersom produktion för industrins räkning ställer sig billigare i drift än en sådan organiserad som ett fristående företag. Svårigheter kunna dock uppstå med att hålla en kontinuerlig arbetsdrift vid den skyddade verksamheten med uppgifter, som de skyddade företagen själva kunna anskaffa från industrin. Det kräves därför, att en intensifierad akquisitionsverksamhet kommer till stånd och att en samordning de olika verkstäderna emellan åstadkommes.

Vid en vikande konjunktur är det risk för att arbetsuppgifter från industrin icke kunna anskaffas i sådan utsträckning, att en kontinuerlig arbetsdrift kan upprätthållas. För att möta dessa svårigheter förordar kommittén, att en egen produktion jämsides upplägges och i god tid planeras inom de skyddade företagen. I första hand bör en sådan produktion inriktas på att tillgodose behovet av vissa konsumtionsvaror för statens, landstingens och kommunernas räkning. Därvid nämnes såsom exempel följande: snickeriarbeten, såsom möbler och inredningsdetaljer; sängutrustningar, såsom madrasser, kuddar och sänglinne; mattor och gardiner; sjukhuskläder; tekniska artiklar, såsom bonvax, tvätt- och rengöringsmedel o. dyl. Härtill komma andra konsumtionsartiklar, som upphandlas av statliga verk.

I anslutning till verksamheten vid de skyddade företagen bör, uttalar kommittén, anordnas utlämning av hemarbete till sådana partiellt arbetsföra, som av olika skäl icke kunna besöka arbetsplatsen.

H u v u d m a n n a s k a p e t för den skyddade verksamheten skall enligt förslaget kunna utövas av såväl landsting och primärkommuner som enskilda föreningar och stiftelser. För varje verkstad bör finnas en styrelse.

Som allmänt krav uppställles, att länsarbetsnämnd, socialvårdsmyndigheter, medicinsk sakkunskap, arbetsgivare- och arbetstigareorganisationer samt de partiellt arbetsföras organisationer böra vara representerade i styrelsen. Denna bör utse ett arbetsutskott. Föreståndaren för verkstaden, arbetsvårdsassistenten hos länsarbetsnämnden och läkaren böra äga rätt att som föredragande närvara vid sammanträdena, ha yttranderätt och rätt att i protokollet anteckna avvikande mening.

Såsom villkor för statsbidrag bör enligt kommitténs förslag uppställas att varje verkstad bör ha minst 15 godkända arbetsplatser. Någon gräns uppåt har kommittén icke föreslagit, men den framhåller, att verkstäderna icke böra göras för stora. Platsantalet anses icke lämpligen böra överstiga 50.

Det i den skyddade verksamheten sysselsatta klientelet skall stå under kontinuerlig medicinsk tillsyn.

Kommittén anser, att lönerna till partiellt arbetsföra, som sysselsätas i skyddad verksamhet, principiellt böra utgå i form av ackordsersättning för presterat arbete. Ackorden böra sättas av arbetsledningen i samråd med kunnig yrkesman samt motsvara dem som skulle utgå till fullgod arbetare för samma arbete under likartade arbetsförhållanden. När timlön utgår, bör denna i görligaste mån anpassas efter arbetsprestationen. En viktig princip vid lönesättningen anses böra vara, att lönen avväges så att den stimulerar till bästa möjliga arbetsinsats.

Kommittén förutsätter, att genomförandet av de omnämnda förslagen rörande skyddad sysselsättning även kommer att tillgodose de tuberkulösa s behov av sysselsättning under konvalescenstiden. I större samhällen böra särskilda skyddade företag för tuberkulösa inrättas, vilka företag böra vara kombinerade med inackorderingshem för dem som icke kunna färdas till och från bostaden. Kommittén hänvisar som exempel till det företag, som av centraldispensären i Stockholm upprättats i Västberga gård. På orter, där förutsättningar för anordnande av dylik verksamhet icke föreligga, böra smittoförande lungsjuka kunna remitteras till skyddad sysselsättning vid sanatoriernas eftervårdssjukhus, vilka böra kunna utnyttjas för att bereda sysselsättning åt smittosamma och kroniska fall av tuberkulos.

Med hänsyn till betydelsen — icke minst från psykologisk synpunkt — av att en desinfektion av produkter, framställda av smittoförande tuberkulösa, kommer till stånd, framhåller kommittén vikten av att desinfektionsanordningar finnas vid samtliga företag, som sysselsätta sådana personer. Yrkesinspektionen bör i samråd med institutet för folkhälsan övervaka, att dessa anordningar äro av sådan beskaffenhet att material av olika slag ej tar skada samtidigt som en fullt betryggande desinfektion åstadkommes.

Kommittén föreslår, att statsbidrag skall lämnas till den skyddade verksamheten. Bidrag föreslås sålunda utgå

- 1) med 50 procent av föreständares och arbetsledares löner;
- 2) vid fristående företag med hela arvudet — dock högst 2 400 kronor för år — till läkare; samt

3) vid företag som sysselsätter smittoförande tuberkulösa med hela anläggningskostnaden för desinfektionsanordningar.

Till verksamheten vid s. k. hemarbetscentraler, som kommittén föreslår skola anordnas i anslutning till skyddade företag för utlämning av hemarbetsuppgifter till partiellt arbetsföra, föreslås dessutom i fall, där särskilda omständigheter föreligga, statsbidrag kunna utgå till täckande av kostnader för löner m. m. och för transporter av material och produkter till och från hemarbetarens bostad.

I motsats till vad arbetsmarknadsstyrelsen föreslagit i fråga om statsbidrag till de s. k. arbetsprövnings- och arbetsträningsinstituten, anser kommittén, att bidrag icke bör utgå till maskin- och verktygsutrustning vid de skyddade företagen.

Ett förslagsanslag på 300 000 kronor skulle enligt kommitténs förslag under ett första budgetår ställas till arbetsmarknadsstyrelsens disposition för statsbidrag till skyddad verksamhet.

Hemindustriellt arbete (bet. V, s. 121—133, 157—161). Kommittén anför, att fullständiga uppgifter beträffande omfattningen av det hemindustriella arbetet torde saknas i vårt land. Senast föreliggande statistik gällde år 1945, och i denna redovisades 19 932 personer sysselsatta i hemindustriellt arbete. 1938 års arbetarskyddskommitté uppskattade antalet till omkring 30 000. Det hemindustriella arbetet berör främst textil- och beklädnadsindustrin och inom denna företrädesvis sömnads- och trikåindustrin. Kommittén fortsätter.

De förhållanden och villkor, under vilka det hemindustriella arbetet under det sista århundradet utförts i vårt land liksom för övrigt i alla länder, ha städse varit föremål för kritik. Denna kritik har icke endast avsett löneförhållandena inom det hemindustriella arbetet. Den har även vänt sig mot att hemarbetarens hem förvandlas till arbetsplats med de sociala och hygieniska vådor detta kan tänkas medföra, samt mot att hemarbetarens familj, särskilt hans eller hennes minderåriga barn, veterligen utnyttjas i arbetet.

Kommittén har från nämnda synpunkter diskuterat huruvida den borde reservationslöst kunna rekommendera hemindustriellt arbete för handikappade personer. Frånsett frågan om det hemindustriella arbetets lönsamhet, torde nämligen enligt kommitténs mening de bostadssociala och medicinska nackdelar detta slag av hemarbete medför väga tungt. Kommittén anser, att de överdrifter i avseende å arbetstidens längd och familjemedlemmarnas deltagande i arbetet, som tidigare föranleddes av ekonomisk nöd och rädsla för att anlita fattigvårdens hjälp, numera icke borde behöva förekomma. För icke så få, av medicinska och sociala skäl till bostaden bundna, handikappade personer, torde det hemindustriella arbetet vara den enda möjliga och lämpliga formen av sysselsättning. Kommittén anser, att de som ha förutsättningar härför böra sysselsättas i skyddade företag. För partiellt arbetsföra, som bo inom räckhåll för och med möjlighet att arbeta inom ett skyddat företag, torde hemarbetet därför icke bliva aktuellt.

Hemindustriellt arbete till såväl partiellt arbetsföra som andra förmedlas till icke ringa del i Stockholm genom den offentliga arbetsförmedlingens arbetsvårdsexpedition. Kommittén anser detta tillfredsställande, enär arbetsförmedlingen kan vara hemarbetaren behjälplig att erhålla ackordspriser, som icke innebära underbetalning av hemarbetet. I den mån partiellt arbetsföra sysselsätts med hemindustriellt arbete, bör arbetsvårdsorganet ha kännedom om löneläget och ackordssättningen för motsvarande arbete på arbetsplatserna och vara den partiellt arbetsföre behjälplig med anskaffande av hemarbete samt tillse, att hans arbetsvillkor överensstämmer med gängse normer i öppna marknaden. Vid förmedling av dylikt hemarbete bör arbetsvårdsorganet även taga under övervägande, huruvida det erbjudna hemarbetet kan anses lämpligt med hänsyn till den partiellt arbetsföres hälsa och arbetsförmåga samt huruvida det kan tänkas medföra sociala eller hygieniska vådor för honom själv eller hans familj.

Hemslöjd (bet. V, s. 133—150, 161—168, 380—393). I fråga om hemslöjden anför kommittén bl. a. följande.

Den undersökning angående vissa, huvudsakligen partiellt arbetsföra hemslöjdares inkomst- och arbetsförhållanden, som kommittén låtit utföra, har bekräftat, att hemslöjden planmässigt upplagd och organiserad icke endast väl lämpar sig för personer med fysiska eller psykiska arbetshinder utan även kan bereda partiellt arbetsföra en god inkomst. Förutsättningarna härför synas emellertid vara dels en effektiv försäljningsorganisation för försäljning av alster tillverkade av hemslöjdsarbetare, dels en kontinuerlig tillgång på nya hemslöjdsmodeller och idéer, dels en organiserad instruktionsverksamhet, dels ock i förekommande fall utbildning av partiellt arbetsföra, som beräknas kunna sysselsättas med hemslöjdsarbete.

I motsats till det hemindustriella arbetet skulle hemslöjden komma att sysselsätta partiellt arbetsföra på landsbygden, där man i regel har större möjligheter att ordna särskilda arbetslokaler. De olägenheter, som framhållits vara förenade med att draga in hemarbetet i bostaden, skulle därigenom icke bli så framträdande.

De nu befintliga försäljningsorganisationerna för hemslöjdsalster finner kommittén lämpliga för ändamålet. Däremot anser kommittén nödvändigt, att särskilda åtgärder vidtagas för att skaffa fram hemslöjdsmodeller och arbetsuppgifter inom hemslöjdens ram.

Partiellt arbetsföra, som anses lämpade att sysselsättas i hemslöjdsarbete och för detta ändamål äro i behov av kortare utbildning, böra enligt kommitténs förslag beredas möjlighet att genomgå hemslöjdskurser.

Beredskaps- och arkivarbeten (bet. V, s. 169—180). Kommittén har åberopat, att undersökningar, som gjorts bl. a. av 1947 års arbetslöshetssakkunniga och arbetsmarknadsstyrelsen, visa, att beredskapsarbeten och arkivarbeten under senare tid i viss utsträckning öppnats för partiellt arbetsföra.

De nuvarande beredskapsarbetena, som till stor del bestå i

tunga anläggningsarbeten, såsom schaktning, stenarbete o. dyl. kunna dock enligt kommitténs mening anses vara mindre lämpade för personer med fysiska defekter. Kommittén önskar därför, att en större differentiering av beredskapsarbetena kommer till stånd, så att olika kategoriers arbetsförmåga och förutsättningar på bästa sätt kunna komma till sin rätt. Personer, som visa sig mindre lämpade för beredskapsarbeten, böra beredas sysselsättning i bl. a. skyddad verksamhet.

Kommittén föreslår, att arkivarbetena i ännu större utsträckning än hittills öppnas för partiellt arbetsföra och att en friare lönesättning tillämpas, som bättre avpassas efter vederbörandes arbetsprestation. Arbetsmarknadsstyrelsen bör även söka hos enskilda företag och sammanslutningar ackvirera lämpliga arkivarbetsuppgifter.

Centralt organ för samordning m. m. av produktionen genom skyddad sysselsättning, hemarbete och arbetsterapi (bet. V, s. 181—199). Kommittén framhåller, att tillkomsten av ett antal skyddade företag, utvidgningen av arbetsterapi på sjukhusen och intensifieringen av hemarbetsförmedlingen aktualisera frågan om inrättande av en central inköps- och försäljningsorganisation för produkter, tillverkade under sådana former.

Med hänsyn till att varken arten eller storleken av den blivande produktionen vid de skyddade företagen på förhand kan överblickas och en fullständig utredning i denna fråga icke f. n. är möjlig att framlägga, har kommittén icke funnit sig kunna föreslå, att en dylik central inköps- och försäljningsorganisation f. n. uppbygges. Kommittén föreslår i stället, att arbetsmarknadsstyrelsen får i uppdrag att tills vidare sköta samordningen av produktionen. I första hand skulle styrelsen verka som clearingcentral för beställningar och anbud samt driva ackvisitionen för de skyddade företagens räkning. Vidare skulle styrelsen ha rådgivande funktion i vad avser planering m. m. av skyddad verksamhet, såsom planering av produktionen, inköp av maskiner och andra förnödenheter för företagets utrustning, samt uppspårande av nya tillverkningsspecialiteter. Ett kontinuerligt samarbete bör uppehållas med de organisationer och institutioner, som bedriva försäljning av partiellt arbetsföras alster eller bedriva produktion under skyddade förhållanden, såsom centraldepån för blindas arbeten, fångvårdsstyrelsen m. fl. Arbetsmarknadsstyrelsen bör sålunda följa utvecklingen på detta område samt, i den mån behov av en större inköps- och försäljningsorganisation uppstår, taga initiativ till upprättande av en dylik.

Yttranden.

Mot vad kommittén anfört angående den principiella inriktningen av arbetsvården ha vid remissbehandlingen inga erinringar gjorts.

Kommitténs förslag att någon kvotlagstiftning icke bör införas har i de flesta remissyttrandena icke mött invändningar. *De lungsjukas riksförbund* har dock anfört, att om tillfredsställande resultat icke kan nås

på frivillig väg böra åtgärder av tvingande natur tagas under övertvägande. Vidare har *de vanföras riksorganisation* (DVR) anfort, att den av kommittén anvisade vägen — att med frivilliga överenskommelser åstadkomma bästa möjliga placering av partiellt arbetsföra — är att föredraga om den för till målet. Arbetsvårdsorganisationens resurser spela härvidlag en betydande roll. Den stora efterfrågan på arbetskraft, som under nuvarande högkonjunktur gjort sig märkbar, har emellertid icke medfört de partiellt arbetsföras inplacering i produktionen i den utsträckning som varit önskvärd, varför andra åtgärder kunde komma att bli nödvändiga. Kommitténs farhågor för att en kvotlagstiftning skulle medföra en omfattande och betungande administrativ apparat anser organisationen överdrivna. Redan under nuvarande förhållanden blir den partiellt arbetsföre registrerad, när han söker kontakt med arbetsvårdsorganet. En kvotlagstiftning bör icke vara en åtgärd, som tynger arbetsgivaren i nämnvärd grad, och den bör icke heller bli ett irritationsmoment arbetskamrater emellan. Båda dessa konsekvenser kunna enligt organisationens åsikt undvikas, om kvotlagstiftningen åtföljes av en väl planlagd propaganda från arbetsvårdsorganet. Särskilt borde arbetsgivarorganisationer och fackföreningar bli föremål för en upplysningskampanj. Enligt organisationens mening kan en kvotlagstiftning vara nog så viktig under en vikande konjunktur för att de partiellt arbetsföra, som redan infogats i produktionen, skola få en tryggare ställning. I annat fall kan man befara, att dessa bli de första som slås ut från arbetsmarknaden i ett eventuellt krisläge. Organisationen föreslår, att man — i likhet med vad som är förhållandet i Finland — som en beredskapsåtgärd utarbetar ett förslag till lag, som ålägger såväl stat och kommun som enskilda arbetsgivare att tillse, att viss procent av arbetsstyrkan utgöres av partiell arbetskraft. Lagen bör finnas färdig att träda i kraft, när så anses påkallat.

Kommitténs uttalande att särskilda yrken icke böra reserveras för partiellt arbetsföra har mött erinran endast från *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, som anser önskvärdt, att så sker. Länsstyrelsen finner det därför angeläget, att frågan blir föremål för ingående prövning så snart som möjligt.

Vad kommittén anfort om företrädesrätt för partiellt arbetsföra till bl. a. kioskhandel, specialtobakshandel och tillfällig försäljningsverksamhet har i remissvaren blivit föremål för skiftande bedömning. *Arbetsmarknadsstyrelsen* och *länsarbetsnämnderna* liksom *svenska stadsförbundet* ha tillstyrkt förslagen. *Länsstyrelserna* ha i regel ej heller haft något att erinra. *Svenska arbetsgivarföreningen*, *Sveriges industriförbund*, *handelns arbetsgivarorganisation*, *AB. svenska pressbyrå*, *Stockholms handelskammare*, *handelskammaren i Göteborg* och *Sveriges kioskidkares riksförbund* avstyrka däremot förslagen under olika motiveringar.

Kommitténs förslag och rekommendationer i fråga om de partiellt arbetsföras inlemmande i den ordinarie produktionen ha i stort sett icke mött några erinringar vid remissbehandlingen.

Förslaget att upplysningsbroschyrer rörande partiellt arbets-

föra skola utarbetas har sålunda tillstyrkts av bl. a. *de lungsjukas riksförbund*, som mycket starkt framhåvt betydelsen av vederhäftig upplysning om tuberkulosens karaktär bland allmänheten och på arbetsplatserna. Den vrångbild av tuberkulosen, som ännu trots tuberkulosvårdens och behandlingsmetodernas utveckling lever kvar i folkmedvetandet, är fortfarande ett stort hinder för f. d. sanatoriepatienters sociala återanpassning efter sjukdomstiden.

De rekommendationer, som kommittén framfört rörande avlägsnande eller uppmjukande av bestämmelser i anställningsavtalen, vilka kunna utgöra hinder för partiellt arbetsföras anställning, ha likaledes accepterats i yttrandena. Såväl *svenska arbetsgivareföreningen* som *landsorganisationen* meddela, att överläggningar i de avtalsfrågor, som kommittén berört, pågå mellan arbetsmarknadens huvudorganisationer. *Pensionsstyrelsen* framhåller, att den vid handhavandet av den yrkesutbildande verksamheten gjort den erfarenheten, att kollektivavtalens bestämmelser om lärlingslön och lärlingsålder understundom försvårat möjligheterna att anordna en ändamålsenlig utbildning. Pensionsstyrelsen påpekar, att man inom enstaka yrkesområden orubbligt vidhåller kravet på att en partiellt arbetsför lärling under utbildningstiden skall erhålla för utlärn arbetare gällande avtalsenlig lön oavkortad så snart den stipulerade lärlingsåldern överskridits. Det är uppenbart, att sådana förhållanden icke äro ägnade att underlätta strävandena att i det enskilda fallet åstadkomma en ändamålsenlig arbetsvård. Pensionsstyrelsen anser det bl. a. med hänsyn härtill angeläget, att en uppmjukning av vissa hithörande kollektivavtalsbestämmelser kommer till stånd.

Frågan om de partiellt arbetsföras anslutning till arbetslöshetskassa anser *länsstyrelsen i Kristianstads län* böra bliva föremål för ytterligare överväganden. Då de partiellt arbetsföras arbetslöshetsrisk som regel torde vara större än fullarbetskraftens, synas nämligen de ekonomiska konsekvenserna av förslaget böra utredas, innan slutlig ställning tages till detsamma.

En ytterst viktig beredskapsåtgärd för vikande konjunkturer synes enligt *de blindas förening* vara, att överenskommelse träffas mellan arbetsmarknadsparterna om att vid avskedande av arbetskraft särskild hänsyn må tagas till de partiellt arbetsföras större svårigheter att få nytt arbete.

Förslagen om halvskyddad verksamhet ha i regel icke föranlett några erinringar i yttrandena. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* ifrågasätter dock lämpligheten av att staten ekonomiskt engagerar sig i den halvskyddade verksamheten på sätt som kommittén förordat. Enligt länsstyrelsens mening vore systemet med individuell lönesättning, kompenserad genom sociala bidrag, avgjort att föredraga framför ett system med statlig subvention till enskilda företagare, som sysselsätta handikappad arbetskraft. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* har som sin åsikt framhållit, att det föreligger stor risk för att enskilda arbetsgivare kunna komma att miss-

bruka en dylik anordning och att tvistigheter mellan arbetsmarknadens parter i de enskilda fallen lätt kunna uppstå. Frågor angående halvskyddad verksamhet tarva därför en omsorgsfull, försiktig och smidig handläggning. *Länsarbetsnämnden i Skaraborgs län* anser, att lämpligheten av att vid sidan av den ordinarie driften anordna specialavdelningar för partiellt arbetsföra kan ifrågasättas, när ett sammanförande av partiellt arbetsföra till särskilda avdelningar ej kan anses vara så lämpligt. Arbetsgivarna torde kunna ordna denna sak på det för fallet lämpligaste sättet genom individuella inplaceringar i tillverkningsprocessen. Enligt nämndens förmenande böra vid dylika anställningar samma förutsättningar finnas för erhållande av statsbidrag som vid anordnande av specialavdelningar. *Jönköpings läns landstings förvaltningsutskott* ställer sig tveksamt till den nya formen för sysselsättning samt anför härom följande.

I synnerhet under ett försämrat arbetsmarknadsläge skulle det vara ganska betänkligt att statssubventionera ett anställande av enskilda arbetare. Lämpligheten av bidrag till arbetsgivare för sysselsättande av enskilda partiellt arbetsföra torde därför kunna starkt ifrågasättas. Det förefaller synnerligen svårt att fastställa gränserna för rätten till bidrag, och det kan ifrågasättas huruvida arbetsvårdstjänstemännen kunna anses kompetenta att avgöra hithörande frågor, varför man sannolikt i realiteten kommer att bli i hög grad beroende av arbetsgivarens utlåtande. Det måste också föreligga risk för att arbetsgivaren inskränker sig till att anställa partiellt arbetsföra, för vilka han erhåller statsbidrag. Dessutom föreligger alltid den möjligheten att de förslagna särskilda avdelningarna för produktionssvaga bli »stämplade» och att en undervärdering av arbetskraften blir följden.

Det ligger helt annorlunda till då det gäller den i betänkandet föreslagna skyddade verksamheten. Här gäller det sålunda ej en subventionerad konkurrens med fullarbetskraften och dessutom torde det vara lättare att bedöma hjälpbehovet.

Svenska arbetsgivareföreningen har intet att erinra mot förslaget om halvskyddad verksamhet.

Landsorganisationen anför, att den icke vill motsätta sig den av kommittén i denna del föreslagna försöksverksamheten. Organisationen understryker, att en viss försiktighet bör iakttagas, så att vid mindre god arbetstillgång misshälligheter icke uppstå mellan de på detta sätt i skyddad form anställda partiellt arbetsföra och de övriga arbetarna. Landsorganisationen anför härom.

Subvention bör endast ifrågakomma, där de med de partiellt arbetsföras sysselsättande förenade extrakostnaderna äro särskilt påtagliga, sammanhängande med särskilda för dem vidtagna organisatoriska eller maskinella anordningar. Kommittén framhåller, att de överenskommelser mellan å ena sidan arbetsvårdsorganet (arbetsmarknadsstyrelsen) och å andra sidan lämpliga arbetsgivare, vilka skulle åtaga sig att under viss tid anställa visst antal av arbetsförmedlingen (arbetsberedningsassistenterna) anvisade, svårplacerade arbetsföra, förutsätter ett bestämt förtroendeförhållande på båda sidor. Landsorganisationen vill här även tillägga, att vederbörande arbetsförmedlingstjänsteman i varje särskilt fall bör söka kontakt även med den lokala fackliga organisationen för att rådgöra om lämpligheten av att

på ifrågasatt arbetsplats anordna halvskyddad sysselsättning och för att redovisa de grunder, som äro avsedda att tillämpas för överenskommelse med arbetsgivaren, vilka extra kostnader och anordningar denne åtagit sig för de partiellt arbetsföras räkning o. s. v.

Mot vad kommittén anfört i fråga om behovet och organisationen av skyddad verksamhet ha i flertalet remissvar invändningar icke gjorts. *De blindas förening* anför bl. a., att alla blindas icke äro lämpade att bedriva självständig hantverksrörelse. Olika filantropiska organisationer ha därför under årtionden upprätthållit verkstäder. Företrädesvis ha dessa tillkommit i Stockholm och Göteborg. De äro jämförliga med de av kommittén föreslagna skyddade verkstäderna. Det har länge stått klart, att en förutsättning för att de blindas yrkesutbildning i görligaste mån skall kunna utnyttjas är, att liknande verkstäder upprättas även på andra platser i landet. En sådan möjlighet ligger i kommitténs förslag.

Erinringar mot kommitténs förslag ha framförts från några håll.

Länsarbetsnämnden i Skaraborgs län pekar sålunda på de svårigheter, som måste tagas i beaktande, när det gäller att med skyddad verksamhet betjäna en glesare befolkad landsdel. Skyddade företag synas *Blekinge läns landstings förvaltningsutskott* vara berättigade i storstäderna men däremot ej då det gäller landet i övrigt.

Malmöhus läns landstings förvaltningsutskott ställer sig tveksamt till huruvida jämväl de av kommittén föreslagna nya uppgifterna böra åläggas landstingen, med hänsyn till att landstingen under de senaste åren erhållit icke så få nya uppgifter. Därest landstingen erhålla uppgiften, anser dock utskottet, att till föreståndares och arbetsledares löner bör utgå statsbidrag med 90 procent av lönerna. Dyligt statsbidrag bör utgå jämväl till avlöning åt övrig personal, som kräves för driften av den skyddade verksamheten och som icke utgöres av partiellt arbetsföra inom densamma.

Älvsborgs läns landstings förvaltningsutskott anför, att för den händelse vid frågans slutliga prövning huvudmannaskapet för den skyddade verksamheten kommer att överlätas på landstingen efter de uppdragna riktlinjerna utskottet måste framföra en bestämd reservation beträffande den föreslagna organisationen. Förslaget att huvudmännen, som med ett ringa bidrag från staten helt skulle svara för den ekonomiska driften, skulle äga att utse endast en ledamot av förslagsvis sju i institutens styrelser, kan utskottet icke gå med på. Det borde ankomma på huvudmännen att besluta om formerna för det nya organet. *Skaraborgs läns landstings förvaltningsutskott* anser, att huvudmannaskapet för arbetsträningen och den skyddade verksamheten bör åvila staten, enär statsmakterna från landstingen helt övertagit ansvaret för arbetsförmedlingen.

Kalmar läns norra landstings förvaltningsutskott anser, att en stark decentralisering av den skyddade verksamheten är eftersträfvansvärd. Som skäl härför åberopas att någon större omsättning av klientelet ej kommer att äga rum samt att klientelet ej onödigtvis skall behöva flytta från hemorten.

Svenska stadsförbundet finner det föreliggande förslaget i organisatoriskt

avseende otillfredsställande. I likhet med *Stockholms stads fattigvårdsnämnd* reagerar förbundet bestämt mot att länsarbetsnämnden göres till ett överordnat organ.

Mot förslaget att partiellt arbetsföra skola sysselsättas med hemindustriellt arbete eller att arbetsförmedlingen ägnar sig åt anskaffning av sådant arbete för partiellt arbetsföra ha inga invändningar gjorts vid remissbehandlingen.

Arbetskyddsstyrelsen framhåller, att den enligt sin instruktion har att följa arbetsförhållandena inom det hemindustriella området och genom råd och anvisningar främja arbetarskyddet. I frågor som röra sociala och hygieniska vådor, vilka kunna drabba den partiellt arbetsföre och hans familj, synes det därför lämpligt att samarbete kommer till stånd mellan å ena sidan de arbetsvårdande organen och å andra arbetarskyddsstyrelsens läkare och sociala avdelning samt socialinspektörerna.

Länsstyrelsen i Södermanlands län anser, att utlämnandet av hemindustriellt arbete från enskilda företag bör stimuleras. För härigenom eventuellt uppkomna merkostnader bör företaget beredas kompensation varvid samtidigt bör tillses, att de med hemarbete sysselsatta erhålla skälig ersättning för sitt arbete.

Enligt *länsstyrelsen i Malmöhus län* synes anledning icke föreligga att göra avsteg från den hittills vid arbetsförmedlingen tillämpade principen, att regleringen av anställningsvillkoren och särskilt då lönefrågan helt bör ankomma på arbetsmarknadens båda parter. Därest den enskilde arbetstagen är i behov av stöd vid löneförhandlingar, bör detta sökas hos fackorganisationen och icke hos arbetsvårdsorganet. Den av kommittén förordade anordningen, att arbetsuppgifter för det industriellt betonade hemarbetet bl. a. skola anskaffas från de skyddade företagens produktion och att dessa vid behov samtidigt skola fungera som hemarbetscentraler, finner länsstyrelsen vara lämplig och väl motiverad. I den mån ett skyddat företag förmedlar arbetsuppgifter till hemindustriellt arbete, är företaget självt avtalsslutande part i fråga om produkternas pris och därigenom indirekt också beträffande arbetslönerna. På detta sätt skulle en — säkerligen välbehövlig — utjämning av ackordspriserna för hemindustriellt arbete kunna komma till stånd och detta utan arbetsförmedlingens direkta medverkan.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anser, att förmedlingen av hemindustriellt arbete i största möjliga omfattning bör gå genom den offentliga arbetsförmedlingen, varigenom kontroll kan vinnas över anställningsvillkoren.

Landstingets i Göteborgs och Bohus län nämnd för partiellt arbetsföra har framhållit, att i fråga om hemindustriellt arbete bör en verklig insats kunna göras. Att härvid räkna med något större bidrag från de arbetsvårdande organens sida finner nämnden varken lämpligt eller verklighetsbetonat. Det naturligaste vore, att den huvudsakliga insatsen finge göras av ledningen för vederbörande träningsverkstad-hemarbetscentral och vederbörande hemslöjdsorgan.

Vad gäller kommitténs förslag angående hemslöjden har *landsting-*

ets i Göteborgs och Bohus län nämnd för partiellt arbetsföra ifrågasatt, om ej föreskrift i en eller annan form bör lämnas om direkt samverkan mellan vederbörande landstings eller annan huvudmans organ för partiellt arbetsföra och hemslöjdskonsulent.

Länsstyrelsen i Malmöhus län finner det tveksamt, huruvida arbeten i större utsträckning än vad som f. n. är fallet kunna göras tillgängliga för partiellt arbetsföra med hänsyn till att i dessa arbeten redan nu till övervägande del sysselsättes handikappat klientel.

I fråga om behovet och lämpligheten av en central samordning av produktionen i skyddad sysselsättning m. m. har länsstyrelsen i Kristianstads län anfört, att det bör ankomma på vederbörande företag att självt svara för sin inköps- och försäljningsverksamhet. I den mån avsikten är att tillerkänna det centrala organet en ledande och bestämmande uppgift över produktionsförhållandena vid de särskilda företagen, anser sig länsstyrelsen icke kunna biträda ett sådant förslag.

Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund bl. a. förutsetta, att alster som tillverkas av partiellt arbetsföra prissättas så att illojal konkurrens i förhållande till den öppna marknaden icke uppstår.

1946 års upphandlingssakkunniga framhålla, att de icke ha för avsikt att föreslå bestämmelser om företrädesrätt för vara, som tillverkas i statliga eller kommunala socialvårdande anstalter eller inrättningar eller i sådana företag i övrigt, som avses i betänkandet. Dessa anstalter och företag avses i princip få konkurrera med övriga anbudsgivare och komma i fråga som leverantörer endast där av dem avgivna anbud befinnas vara för staten förmånligast. I den mån det befinnes påkallat att beträffande här avsedd verksamhet ge företrädesrätt vid leveranser och arbeten för andra statsinstitutioners räkning, synas föreskrifterna härom liksom hittills böra meddelas i särskild ordning.

Departementschefen.

De principiella riktlinjer, som kommittén uppdragit för de partiellt arbetsföras sysselsättande, finner jag vara riktiga. I första hand bör sålunda eftersträvas att handikappade personer genom yrkesvägledning, eventuellt i förening med speciella åtgärder såsom arbetsprovning och arbetsträning, beredas arbete av sådan art att deras handikap icke hindrar dem att utföra en fullgod arbetsprestation. Erfarenheterna av den utomlands och här i Sverige bedrivna arbetsvården ge vid handen, att betydande resultat kunna nås på denna väg. Först om det visat sig uteslutet att på detta sätt placera den handikappade arbetskraften i konkurrens med fullarbetskraft böra särnanordningar för partiellt arbetsföra tagas i anspråk. Härvid bör fortfarande eftersträvas att de partiellt arbetsföra beredas anställningar i den ordinarie produktionen på så förmånliga villkor som möjligt. I sista hand bör hänvisning ske till exempelvis skyddad sysselsättning eller hemarbete.

Kommittén har avvisat tanken på införande av en kvotlagstiftning liksom ett reserverande av vissa bestämda yrken eller befattningar för

partiellt arbetsföra. Vid remissbehandlingen har denna inställning i stort sett vunnit gillande. De vanföras riksorganisation har dock ansett, att man såsom en beredskapsåtgärd bör utarbeta ett förslag till lag, som kan träda i kraft när så anses påkallat. Jag finner emellertid, att vägande skäl mot en kvotlagstiftning anförts av kommittén. I likhet med kommittén anser jag mig böra, åtminstone i nuvarande arbetsmarknadsläge, avvisa tanken på ett införande av något slag av kvotlagstiftning.

I fråga om reserverande av vissa yrken eller befattningar enbart för partiellt arbetsföra är jag icke heller beredd att taga annan ställning än vad kommittén gjort.

Frågan om företrädesrätt för partiellt arbetsföra till handel å utsträckt tid, d. v. s. främst kioskhandel, har i viss utsträckning behandlats i propositionen 1948: 248 med förslag till butikstängningslag. Vid anmälan av nämnda proposition anförde chefen för inrikesdepartementet (s. 97) bl. a., att han liksom 1947 års butikstängningssakkunniga fann det riktigt, att de partiellt arbetsföra beredes tillfälle att försörja sig genom kioskförsäljning. Vid konkurrens mellan flera om försäljarrättigheter borde socialvårdssynpunkter beaktas. Andra lagutskottet, vars utlåtande (nr 47) godkändes av riksdagen, framhöll önskvärdheten av att vid beviljande av tillstånd till försäljning under utsträckt tid från kiosk även de sociala synpunkterna beaktas samt att partiellt arbetsföra, då så befinnes lämpligt, bör beredas tillfälle att försörja sig genom försäljning från kiosk. I vad gäller kioskhandel synas de partiellt arbetsföras intressen sålunda ha tillgodosetts relativt väl. Kommittén har gjort vissa allmänna rekommendationer rörande beredande av företrädesrätt för partiellt arbetsföra till specialbakhandel och tillfällig försäljningsverksamhet. Dessa frågor synas behöva bliva föremål för ytterligare övervägande, innan ställning kan tagas till desamma.

Kommittén har utförligt behandlat de åtgärder, som kunna komma i fråga för att öka möjligheterna till partiellt arbetsföras inlemmande i den ordinarie produktionen. De principer kommittén därvid rekommenderat ha icke mött några gensagor i remissyttrandena och föranleda icke heller några erinringar från min sida.

Kommittén har föreslagit, att genom arbetsmarknadsstyrelsens försorg upplysningsbroschyrer skola utarbetas rörande de partiellt arbetsföra och deras handikaps inverkan på arbetsförmåga m. m. Behovet av sådana broschyrer finner jag ådagalagt. Jag förordar därför, att arbetsmarknadsstyrelsen får disponera medel för ändamålet.

Vad beträffar frågan om arbetsanalyser, som kommittén berört i sitt betänkande, får jag anmäla, att viss försöksverksamhet bedrivits på detta område under år 1949. Vid institutionen för industriell ekonomi och organisation vid tekniska högskolan i Stockholm har bildats en kommitté för arbetsfysiologisk forskning, som anlitat en amerikansk expert, professorn B. Hanman, för arbetsanalyser vid en del företag i Sverige. Verksamheten har bekostats av svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen och arbets-

marknadsstyrelsen, vilken myndighet erhållit Kungl. Maj:ts medgivande att med sammanlagt 30 000 kronor bidra till denna försöksverksamhet.

Kommittén har vidare granskat kollektivavtalens och andra anställningsavtals bestämmelser ur de partiellt arbetsföras synpunkt. Härvid har kommittén rekommenderat vissa ändringar i avtalen för att öka partiellt arbetsföras möjligheter att vinna anställning inom produktionen. Jag har erfarit, att de av kommittén berörda frågorna äro föremål för överläggningar mellan arbetsmarknadens huvudorganisationer. Kommitténs rekommendationer föranleda icke annat uttalande från min sida än att jag betraktar det som en mycket betydelsefull angelägenhet att avtalen utformas i enlighet med vad kommittén rekommenderat och att det är min förhoppning att partsorganisationerna skola kunna enas om ändringar i den riktning som kommittén föreslagit.

Den inriktning, som arbetslöshetspolitiken fick under 1930-talet och som fullföljts under 1940-talet, har gått ut på att åstadkomma dels en anpassning av lönevillkoren i arbetena för arbetslösa till öppna marknadens löner, dels en differentiering av arbetena efter olika kategoriers förutsättningar på arbetsmarknaden. Det sistnämnda har skett bl. a. genom tillkomsten av arkivarbete och musikerhjälp. Fortfarande föreligga dock svårigheter att med de hjälpformer, som stå till buds, bereda lämpligt avvägd sysselsättning åt sådana personer, som genom olycksfall eller sjukdom fått sin arbetsförmåga nedsatt.

Det har visat sig, att många arbeten, i synnerhet inom den lättare mekaniska industrin, med fördel kunna utföras av sådana personer, om blott arbetsförhållandena äro avpassade efter de enskilda personernas förutsättningar. I flera fall har det visat sig möjligt att genom på så sätt särskilt organiserad sysselsättning helt avlyfta försörjningen av den partiellt arbetsföre och hans familj från det allmänna. I andra fall ha de från det allmänna utgående sociala bidragen kunnat avsevärt reduceras. De förslag till konkurrensskyddad sysselsättning, som kommittén framlagt, kunna därför betraktas som ett naturligt led i en fortsatt anpassning av sysselsättningspolitiken för de arbetslösa till vissa gruppers speciella förutsättningar på arbetsmarknaden.

Kommittén har föreslagit två olika organisationsformer för denna sysselsättning, vilka kommittén benämner halvskyddad och (hel)skyddad sysselsättning. Skillnaden mellan dessa två former skulle enligt kommittén vara, att den halvskyddade verksamheten skulle organiseras i direkt anslutning till ett vanligt företag eller en industri, som bedriver tillverkning under normala betingelser, medan den (hel)skyddade sysselsättningen skulle organiseras särskilt — i första hand av kommuner och landsting — för sysselsättning av enbart partiellt arbetsföra.

Kommittén föreslår, att statsbidrag skall kunna utgå till företagare, som anordna halvskyddad sysselsättning för partiellt arbetsföra med undernormal prestationsförmåga. Bidrag skall enligt förslaget kunna utgå

dels till ökade kostnader för arbetsledning vid driften av särskilda avdelningar i anslutning till ordinarie företag, dels till ökade kostnader avseende enskilda arbetare, som placeras i den ordinarie produktionen tillsammans med fullarbetskraft. I båda fallen avses såsom förutsättning gälla, att sysselsättandet av de partiellt arbetsföra är förenat med ökade produktionskostnader för företaget trots en med hänsyn till den begränsade prestationsförmågan modifierad lönesättning. Vissa erinringar mot tanken på att subventionera enskilda företagare, som sysselsätta partiellt arbetsföra, ha gjorts vid remissbehandlingen. Det är också uppenbart, att den föreslagna bidragsverksamheten kan möta stora praktiska svårigheter bl. a. när det gäller att avgöra huruvida företagaren får vidkännas ökade kostnader för de partiellt arbetsföra och storleken av dessa kostnader. Det synes icke heller sannolikt, att förutsättningar finnas för att halvskyddad verksamhet skall kunna organiseras i större omfattning. Erfarenheterna från den verksamhet, som bedrivits vid det till AB Elektro-Lux anknutna AB Carex i Stockholm, ha emellertid visat, att möjligheter åtminstone i vissa fall finnas att ordna de mera svårt handikappades sysselsättning på denna väg. Det synes vara av vikt att ytterligare erfarenheter av dylik verksamhet inhämtas. Jag anser mig därför böra tillstyrka, att arbetsmarknadsstyrelsen försöksvis får lämna statsbidrag till halvskyddad verksamhet. Såsom villkor för erhållande av bidrag bör dock gälla, att verksamheten organiseras i form av avgränsade, särskilda avdelningar i anslutning till företagen samt att varje placering i sådan avdelning sker genom den offentliga arbetsförmedlingen. Kommitténs förslag att bidrag även skall kunna lämnas till företagare, som åtaga sig att sysselsätta enskilda partiellt arbetsföra placerade tillsammans med fullarbetskraft i den ordinarie produktionen, anser jag mig tills vidare icke kunna förorda. Där sådana enstaka placeringar påkalla stöd i någon form, har arbetsmarknadsstyrelsen redan nu i viss utsträckning möjlighet att lämna bidrag till den enskilde enligt de normer, som tillämpas vid s. k. provanställningar.

Kommittén har föreslagit, att bidragen till företag, som organisera halvskyddad verksamhet, skola lämnas i form av ersättning för ökade kostnader för arbetsledning. Därvid skulle de normer följas, som föreslagits för den (hel)skyddade sysselsättningen och vilka innebära, att bidrag skall lämnas med 50 % av kostnaden för arbetsledares löner ävensom ersättning för hela anläggningskostnaden för desinfektionsanordningar vid företag, som sysselsätta smittoförande tuberkulösa. Även jag anser, att för bidrag till halvskyddad verksamhet böra gälla samma regler som beträffande bidrag till skyddad verksamhet. Sistnämnda regler behandlar jag i det följande. Jag förordar, att arbetsmarknadsstyrelsen under nästa budgetår får disponera högst 20 000 kronor för statsbidrag till halvskyddad verksamhet.

Jag övergår härefter till att behandla den s k y d d a d e v e r k s a m h e t e n. På flera platser i landet ha under de senaste åren tillkommit verkstäder, i regel upprättade på initiativ av landsting och kommuner, där ar-

beträning och skyddad sysselsättning beretts mera svårt handikappade. Här må bl. a. nämnas stadsmissionens och fattigvårdsnämndens företag i Stockholm, Göteborgs lungsjukas centralförenings fritidshem och arbetslöshetsnämndens arbetsinstitut i Göteborg, fattigvårdsstyrelsens i Norrköping verkstad, Örebro läns landstings arbetscentral och träningsverkstad för partiellt arbetsföra, Jönköpings läns landstings verkstad i Huskvarna, Kopparbergs läns landstings verkstad i Borlänge, Västmanlands läns landstings verkstad i Västerås samt liknande verkstäder i Karlskrona och Gävle. Förutsättningar torde finnas att få i gång dylika verkstäder även på andra orter.

Behovet av företag för sysselsättning av partiellt arbetsföra med så låg prestationsförmåga, att de icke kunna tänkas konkurrera med fullarbetskraft ens i fråga om särskilt lätta arbetsuppgifter inom näringslivet, har i olika sammanhang vitsordats. För min del betraktar jag sådana företag som ett betydelsefullt medel för att sätta svårt handikappade personer i stånd att själva bidra till sin försörjning och nyttiggöra deras begränsade arbetsförmåga för samhället. Kommittén har föreslagit, att huvudmannskapet för företag av detta slag skall utövas av landsting, primärkommuner eller enskilda föreningar och stiftelser. Detta synes mig riktigt. Med hänsyn till att de partiellt arbetsföra, för vilka den skyddade verksamheten är avsedd, i stor utsträckning f. n. torde åtnjuta socialhjälp, måste det för kommunerna vara ett betydande intresse att stödja verksamhet, som sätter vederbörande i stånd att helt eller delvis försörja sig själva. Då endast relativt stora kommuner torde kunna ordna egna företag av tillfredsställande standard, är emellertid landstingens medverkan önskvärd. Frågan om statsbidrag till verksamheten får anses nära sammanhänga med spörsmålen rörande den socialhjälp, varom socialvårdskommittén inom kort torde avge förslag. Med hänsyn till vikten av att erfarenheter av skyddad verksamhet vinnas snarast möjligt, bör emellertid redan nu visst stöd av statsmedel försöksvis utgå till skyddade företag. Stödet bör tills vidare icke ges generell karaktär utan under nästa budgetår lämnas inom en bestämd kostnadsram.

Såsom framgår av vad jag tidigare anfört äro de hittills inrättade företagen för skyddad verksamhet ofta kombinerade med arbetsträning. Vid företagen — de s. k. arbetsinstituten — sysselsättas sålunda i allmänhet dels personer, som efter viss tid beräknas kunna vinna placering å öppna marknaden, och dels personer med så framträdande handikap att de icke kunna beräknas erhålla annan placering än i skyddad verksamhet. Ehuru det ur terapeutisk synpunkt är önskvärt, att de båda kategorierna sysselsättas vid skilda institutioner eller hållas åtskilda, då båda formerna av verksamhet förekomma vid samma institution, torde det av praktiska skäl ofta vid dessa nämnda verkstäder vara svårt att åstadkomma en gränsdragning mellan den enklare arbetsträning, varom här är fråga, och skyddad verksamhet. Det torde vara praktiskt, att dessa företag dessutom — såsom ibland

redan nu är fallet — fungera som centraler för utlämning och mottagning av hemarbete. De kombinerade företagen torde böra benämnas träningsverkstäder och arbetscentraler för partiellt arbetsföra. Denna benämning torde ungefär täcka vad som eftersträvas med verksamheten.

Jag förordar sålunda, att statsbidrag skall kunna utgå till båda verksamhetsgrenarna. Vid den begränsade försöksverksamhet, som föreslås komma till stånd under nästa budgetår, är det emellertid särskilt angeläget, att institutioner, som lägga huvudvikt vid arbetsträning, stödjas.

Mot kommitténs förslag beträffande det klientel, som skall sysselsättas vid träningsverkstäder och arbetscentraler, har jag intet att erinra. I likhet med kommittén anser jag, att smittoförande tuberkulösa skola sysselsättas i särskilda verkstäder och att desinfektionsanordningar skola finnas vid dessa.

Kommittén har uttalat, att en verkstad för partiellt arbetsföra bör ha minst 15 godkända arbetsplatser för att statsbidrag skall kunna utgå. Det måste anses vara en fördel, att möjligheter givas att starta sådan verksamhet även på mindre orter, varigenom partiellt arbetsföra, som ha svårt att lämna hemorten, beredes tillfälle till arbetsträning och sysselsättning. Arbetsmarknadsstyrelsen bör därför ha möjlighet att då så befinnes motiverat med hänsyn till lokala förhållanden medgiva statsbidrag även då antalet arbetsplatser något understiger 15. I fråga om organisationen i övrigt, såsom med avseende på styrelsens sammansättning m. m., anser jag i enlighet med vad som framhållits i vissa yttranden, att vederbörande huvudman bör lämnas fria händer.

Möjligheterna att erhålla lämplig arbetsplacering i öppna marknaden böra alltid först ingående prövas, innan hänvisning sker till de verkstäder, till vilka statsbidrag utgår. Intagningen av arbetskraft på företagen bör därför alltid ske i samråd med och efter anvisning av den offentliga arbetsförmedlingen, som sålunda bör disponera över platserna.

Den av kommittén förordade principen med avseende på lönesättningen för klienterna i denna verksamhet föranleder ingen erinran från min sida.

Kommittén har föreslagit, att statsbidrag skall utgå med 50 % av kostnaderna för föreståndares och arbetsledares löner. Arbetsmarknadsstyrelsen har i sitt förslag angående organisationen av s. k. arbetsprövnings- och arbetsträningsinstitut föreslagit, att bidrag med 75 % skall utgå, förutom till föreståndares och arbetsledares löner, jämväl till kostnaderna för avlönande av övrig administrativ personal eller driftpersonal. Med hänsyn till de resultat av driften, som jag fått taga del av, anser jag, att statsbidraget bör kunna begränsas till bidrag med högst 50 % till föreståndares och arbetsledares löner. Kostnaderna för avlönande av personal som, utöver föreståndare och arbetsledare, erfordras för verksamhetens rationella drift, torde böra bestridas av huvudmannen.

Kommittén har föreslagit, att verkstäderna för partiellt arbetsföra skola stå under läkartillsyn samt att statsbidrag skall utgå till arvode åt läkare

med 2 400 kronor per år. I likhet med kommittén finner jag en kontinuerlig medicinsk tillsyn över klientelet önskvärd. För ändamålet torde emellertid ofta med fördel kunna anlitas läkare, som är anställd hos huvudmannen eller eljest biträder denne. Jag anser därför icke lämpligt, att statsbidrag utgår till kostnader för läkartillsyn.

Jag anser skäligt, att bidrag må kunna utgå till anskaffningskostnader för desinfektionsanordningar vid sådana nya verkstäder för smittoförande tuberkulösa som kunna tillkomma.

Enligt uppgift från arbetsmarknadsstyrelsen funnos i oktober 1949 12 olika huvudmän, som organiserat träningsverkstäder och arbetscentraler för partiellt arbetsföra. Antalet föreståndare och egentliga arbetsledare var 35, varav 7 deltidanställda. Den till dessa utbetalda lönesumman per år uppgick till 192 889 kronor.

Jag förordar, att arbetsmarknadsstyrelsen under nästa budgetår får disponera högst 100 000 kronor för bidrag till träningsverkstäder och arbetscentraler.

Kommittén har framhållit, att det hemindustriella arbetet kan ge goda möjligheter till sysselsättning åt partiellt arbetsföra. Dessa synpunkter ha även understrukits i remissyttrandena. Enligt kommitténs förslag skall den offentliga arbetsförmedlingen i större utsträckning än hittills ägna sig åt ackquisition och förmedling av hemarbete, varvid i första hand förmedlingsarbetet skall inriktas på att tillgodose de partiellt arbetsföras behov av hemarbetsuppgifter. Jag anser också, att arbetsförmedlingen bör ägna viss uppmärksamhet åt denna uppgift. Uppgiften bör dock med hänsyn till den knappa personaltillgången begränsas till förmedling av kontakten mellan arbetsgivare och arbetstagare. Utlämningen av hemarbetsuppgifter, kontrollen av det utförda arbetet samt utbetalningen av arbetslöner o. d. böra ombesörjas av de företag, för vilkas räkning arbetena utföras. Den kontroll över arbetsuppgifternas lämplighet med hänsyn till lönevillkor, familje- och bostadsförhållanden m. m., som enligt förslaget skall utföras av arbetsförmedlingen, bör förutsättas ske i sådan utsträckning, att det från arbetsförmedlingens sida kan konstateras, huruvida det anvisade arbetet är det med hänsyn till sökandens krafter och färdigheter m. m. lämpligaste. En sådan kontroll åligger allmänt arbetsförmedlingen vid anvisande av arbete. Arbetsförmedlingen bör i övrigt såsom hittills stå neutral i löne- och avtalsfrågor.

Kommittén har anfört, att de särskilda företagen för sysselsättande av partiellt arbetsföra även böra fungera såsom hemarbetscentraler för utlämning och mottagning av hemarbete till partiellt arbetsföra. Erfarenheten har visat, att efterfrågan på hemarbetsuppgifter vida överstiger tillgången på sådana lämpliga objekt. Svårigheter uppstå också att kontinuerligt hålla hemarbetarna med arbete. Det är därför av vikt, att sådana hemarbetscentraler komma till stånd. Jag ansluter mig sålunda till vad kommittén i detta avseende förordat.

Såsom kommittén anfört torde även hemslöjden ge goda möjligheter till sysselsättande av partiellt arbetsföra. De av kommittén under hänvisning härtill framlagda förslagen till särskilda stödåtgärder för hemslöjden kunna emellertid icke upptagas i detta sammanhang.

Kommittén har lagt fram vissa synpunkter på utnyttjande av beredskapsarbeten och arkivarbeten för partiellt arbetsföra. I fråga om beredskapsarbetena har kommittén uttalat önskemål om en större differentiering med hänsyn till att vid dessa arbeten i viss utsträckning sysselsättas personer som måste betraktas som partiellt arbetsföra. En dylik differentiering torde under nuvarande förhållanden knappast vara möjlig att genomföra. Det är emellertid, såsom kommittén anfört, önskvärt, att partiellt arbetsföra personer erhålla möjlighet till sysselsättning i bl. a. skyddad verksamhet i stället för i beredskapsarbeten. Kommittén har vidare ansett önskvärt, att arkivarbetena i ännu större utsträckning än som nu är fallet öppnas för partiellt arbetsföra. Då frågan om arkivarbetenas framtida utformning m. m. är föremål för särskild utredning, är jag icke f. n. beredd att förorda vidgad användning av dessa arbeten.

Någon statlig inköps- och försäljningsorganisation med uppgift att handha inköp av material och försäljning av färdiga produkter från de skyddade företagen anser jag i likhet med kommittén icke vara behövlig f. n. Tillkomsten av särskilda företag med uppgift att sysselsätta och meddela arbetsträning åt partiellt arbetsföra kommer emellertid att medföra problem av organisatorisk art för arbetsvårdsorganen. Främst kunna problem av teknisk och företagsekonomisk art komma att uppstå, vilka påkalla bistånd med rådgivning från arbetsvårdsorganisationen. Jag vill erinra, att Kungl. Maj:t i årets statsverksproposition förordat anslag till anställande av en särskild tjänsteman inom arbetsmarknadsstyrelsen med uppgift att lämna råd och bistånd vid organiserandet av träningsverkstäder och arbetscentraler i tekniska, ekonomiska och organisatoriska frågor.

Frågan om åtgärder för ökad avsättning av de blindas alster torde få behandlas i särskild proposition till årets riksdag.

IV. Industrihem för från fängelser m. fl. anstalter utskrivna eller permitterade personer.

Kommitténs förslag m. m.

I en motion vid 1945 års riksdag av herr John W. Johnsson m. fl. (II: 448) framhölls, att erfarenheterna från de befintliga industrihemmen för frigivna fångar m. fl. i Stockholm — Stockholms stadsmissions på Liljeholmen och frälsningsarméns vid Värtan — hade visat sig lyckosamma. För anstaltsledningarna hade det varit tryggt att vid villkorlig frigivning, försökspermission eller slutlig utskrivning hänvisa personer till de möjligheter till både arbete

och tillsyn, som stått till buds genom nämnda hem. De båda industrihemmen fyllde dock icke behovet av övergångsplatser för detta klientel.

Andra kammarens första tillfälliga utskott och första kammarens första tillfälliga utskott föreslogo, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning av frågan, vilket också blev riksdagens beslut (skr. nr 539).

Med anledning av riksdagens skrivelse uppdrog Kungl. Maj:t den 12 juli 1946 åt kommittén för partiellt arbetsföra att verkställa den begärda utredningen. Kommittén avlämnade sitt betänkande i frågan den 3 maj 1948 (stencilerat).

Kommittén har inhämtat yttranden och statistiska data från socialstyrelsen, centrala fångvårdsregistret, skyddskonsulenterna samt hjälpverksamhetsöverläkarna vid några av de statliga sinnessjukhusen. Överläggningar ha hållits med representanter för 1946 års alkoholistvårdsutredning, 1947 års psykopatvårdsutredning, statens sinnessjukvårdsberedning samt fångvårdsstyrelsen, vilken med bistånd av särskilda sakkunniga hade i uppdrag att utreda frågan om rationalisering av eftervården av frigivna. Kommittén har vidare samrått med arbetsmarknadsstyrelsen. Kommittén sammanfattar sin gjorda utredning i följande sex punkter.

1. Utredningen har givit vid handen, att behov av ytterligare industrihem eller omskolnings- och träningsanstalter av samma karaktär som de båda i Stockholm befintliga industrihemmen f. n. icke kan anses föreligga.

2. De två nu befintliga industrihemmen i Stockholm fylla ett allmänt behov, som svårigen kan tillgodoses på annat sätt. Dessa hem böra öppnas även för personer från andra delar av landet, varvid statsbidrag bör utgå till industrihemmens inackorderingshem enligt samma grunder som 1946 års alkoholistvårdsutredning föreslagit i fråga om inackorderingshem för alkoholist.

3. De årliga sammanlagda bidragen till de båda industrihemmens inackorderingshem, omfattande 55 platser, beräknas uppgå till ca 60 000 kronor.

4. Därest behov av ytterligare industrihem i en framtid skulle visa sig föreligga, anser kommittén, att det bör uppdragas åt arbetsmarknadsstyrelsen att inkomma med förslag härom.

5. Behov av särskilda smärre inackorderingshem synes föreligga, varför kommittén förordar, att upprättandet av dylika hem underlättas genom bidrag från det allmänna.

6. Till inackorderingshemmen bör utgå statsbidrag enligt de normer, som 1946 års alkoholistvårdsutredning föreslagit i fråga om inackorderingshem för alkoholist.

Yttranden.

Yttranden över betänkandet ha avgivits av statskontoret, medicinalstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, socialstyrelsen, fångvårdsstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, socialvårdskommittén, statens sinnessjukvårdsberedning, sinnessjukhusnämnden, 1947 års psykopatvårdsutredning, inter-

neringsnämnden, svenska stadsförbundet, svenska skyddsförbundet samt stadsfullmäktige i Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping. Svenska landstingsförbundet, stadsmissionen och frälsningsarmén i Stockholm, som beretts tillfälle att yttra sig, ha avstått härifrån.

I remissyttrandena ha i huvudsak icke några erinringar gjorts mot kommitténs utredning rörande *i n d u s t r i h e m m e n*. *Medicinalstyrelsen* anser dock, att en utvidgning av industrihemsverksamheten vore önskvärd. *Länsarbetsnämnden i Malmöhus län* anser, att ett hem för straffriförklarade behövs i länet och *länsarbetsnämnden i Älvsborgs län* att ett hem behövs i västra Sverige.

Mot kommitténs förslag om inrättande av flera *i n a c k o r d e r i n g s h e m* samt om stöd åt de båda nuvarande inackorderingshemmen i anslutning till industrihemmen i Stockholm — frälsningsarméns industrihem vid Värtan och stadsmissionens på Liljeholmen — ha remissmyndigheterna i allmänhet icke heller gjort några invändningar. *Länsarbetsnämnderna i Östergötlands, Göteborgs och Bohus* samt *Skaraborgs län* förorda dock liksom *stadsfullmäktige i Norrköping* i stället för inackorderingshem bostäder av hotellkaraktär för dem av ifrågavarande klientel, som erhållit arbete men icke på tillfredsställande sätt kunna lösa bostadsfrågan. *Stadsfullmäktige i Stockholm* ha anfört, att om statsbidrag kommer att utgå till de omnämnda inackorderingshemmen borde sådant även utgå till barnavårdsnämndens hem i Stockholm.

Departementschefen.

Å de båda s. k. industrihem, som f. n. finnas i Stockholm, erhåller klientelet — huvudsakligen personer som frigivits från fångvårdsanstalt eller utskrivits resp. permitterats från sinnessjukhus eller alkoholistanstalt — arbete samt kost och bostad. Avsikten är att klienterna efter viss tids sysselsättning å industrihemmet skola anvisas arbete i öppna marknaden. Ifrågavarande institutioner förete viss likhet med de träningsverkstäder, som behandlats i nästföregående avsnitt och torde alltså kunna komma i fråga för erhållande av sådant statsbidrag, som där föreslagits.

Kommittén har anfört, att de båda nu befintliga industrihemmen med därtill anknutna inackorderingshem fylla ett erkänt behov men att ytterligare industrihem icke erfordras i nuvarande arbetsmarknadsläge. Jag delar denna mening. Jag vill framhålla, att tillkomsten av träningsverkstäder och arbetscentraler ökat möjligheterna att bereda det klientel, som omhändertages å industrihemmen, lämplig arbetsträning i annan ordning.

Kommittén har föreslagit, att statsbidrag skall utgå till de inackorderingshem, som äro anslutna till industrihemmen, samt till eventuella nya inackorderingshem för ifrågavarande klientel. Jag är icke beredd att i förevarande sammanhang tillstyrka detta förslag. Frågan torde böra upptagas i samband med prövningen av 1946 års alkoholistvårdsutrednings förslag om höjda statsbidrag till inackorderingshem för alkoholister.

V. Utbildningsbidrag och stipendier.

Gällande bestämmelser m. m.

Såsom framgår av vad tidigare (s. 6—8) anförts lämnas särskilda bidrag till partiellt arbetsföra för yrkesutbildning m. m. av pensionsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen. Beträffande blinda, dövstumma och — i viss utsträckning — vanföra gälla särskilda regler.

Till kostnader för yrkesutbildning av partiellt arbetsföra, liksom till hjälp för igångsättande av självständig verksamhet lämnar pensionsstyrelsen bidrag enligt av Kungl. Maj:t den 20 juni 1947 fastställda bestämmelser (statsliggaren s. 352). Följande kostnader må enligt dessa bestämmelser bestridas av pensionsstyrelsen.

1) Kostnader för läkarundersökning, läkarintyg och resor i samband därmed må bestridas utan begränsning.

2) Kostnader för utbildning samt uppehälle och klädesutrustning åt den utbildade under utbildningstiden ävensom, i den mån så prövas skäligt, underhåll åt den utbildades familj under nämnda tid, må bestridas intill ett belopp av i regel högst 2 000 kronor för år.

3) Kostnader för anskaffande av nödiga arbetsmaskiner och verktyg eller — då synnerliga skäl tala därför — andra kostnader, som äro förbundna med igångsättandet av självständig verksamhet — s. k. näringshjälp — må bestridas intill ett belopp av högst 5 000 kronor för en och samma person.

Pensionsstyrelsen lämnar efter individuell prövning bidrag till under 2) och 3) angivna kostnader med högst $\frac{3}{4}$ av nettokostnaden, medan det ankommer på hemortskommun, den partiellt arbetsföre själv eller hans anhöriga att svara för resterande del.

I kostnaderna för utbildning inräknar pensionsstyrelsen ersättning till företagaren (vid lärlingsutbildning), kursavgifter, undervisningsmateriel, de beräknade kostnaderna för kost och logi under utbildningstiden, eventuella utgifter för dagliga resor till och från arbetet, resekostnader till och från utbildningsorten, klädesutrustning, flitpengar m. m.

Sedan den 1 juli 1947 har pensionsstyrelsen möjlighet att lämna bidrag till skäligt underhåll åt den utbildades familj under utbildningstiden. Även detta inräknas i det förut angivna maximibeloppet 2 000 kronor för år. Till elever vid vanförestall, som icke kunna beredas plats i anstaltens internat — s. k. externa elever — lämnar pensionsstyrelsen ett bidrag av högst 100 kronor för månad till täckande av kostnader för uppehälle utom anstalten m. m.

Bidrag har i enstaka fall lämnats till yrkesutbildande korrespondenskurser.

Angående antalet utbildade samt anslag till bidragsverksamheten se s. 6.

Enligt av Kungl. Maj:t den 25 maj 1945, den 29 juni 1946 och den 30 juni 1947 meddelade bestämmelser angående den av arbetsmarknads-

styrelsen handhavda arbetsvården för i militärtjänst skadade personer äger styrelsen till sådana som undergå utbildning bevilja följande förmåner nämligen fri läkarundersökning, rese- och traktamentsersättning, ersättning för kursavgifter m. m., utbildningsbidrag till egen försörjning samt visst familjebidrag enligt familjebidragsförordningen den 29 mars 1946 (nr 99).

Sedan frågan anmälts för riksdagen i propositionen 1948:249 har arbetsmarknadsstyrelsen den 30 juni 1948 bemyndigats att bestrida kostnaderna för viss försöksverksamhet för beredande av yrkesutbildning, omskolning eller arbetsträning åt *partiellt arbetsföra, som icke äro att hänföra till i militärtjänst skadade*. Denna försöksverksamhet avser att under utnyttjande av vakanta elevplatser vid under överstyrelsens för yrkesutbildning tillsyn stående yrkesutbildningskurser för arbetslösa samt genom av överstyrelsen i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen anordnad särskild kursverksamhet bereda yrkesutbildning, fortbildning, omskolning och arbetsträning åt dylika partiellt arbetsföra. Förmåner vid denna utbildning utgå enligt i huvudsak samma regler som tillämpas beträffande i militärtjänst skadade personer. Kommunernas andel i utgivna familjebidrag utgör dock lägst 25 procent medan motsvarande andel i fråga om i militärtjänst skadade personer i genomsnitt icke uppgår till mer än ca 5 procent. En närmare redogörelse för bidragsgrunderna har lämnats i propositionen 1949: 116, s. 27—29, till vilken redogörelse torde få hänvisas.

Angående antal utbildade och anslag till verksamheten se s. 7—8.

Partiellt arbetsföra ha även i viss utsträckning beretts utbildning i yrkesutbildningskurser för arbetslösa anordnade jämlikt bestämmelserna i kungörelsen den 29 juni 1945 (nr 445) samt i kurser som anordnats för friställd arbetskraft (se prop. 1949: 116).

Kommitténs förslag.

I betänkande II, där kommittén behandlat frågan om de partiellt arbetsföras yrkesutbildning, har kommittén bl. a. lämnat förslag om att särskild kursverksamhet skall anordnas för partiellt arbetsföra, i den mån dessas utbildningsbehov icke kan tillgodoses på annat sätt. Kommittén har vidare lagt fram förslag till enhetliga grunder för utbildningsbidragen samt därvid uttalat vissa önskemål rörande de principer som böra gälla för utbildningsbidragen. Kommittén anför bl. a., att principerna äro skiljaktiga icke blott mellan de olika grupperna utan även i vissa fall för samma kategori beroende på under vilka former utbildningen kommer till stånd. De nuvarande bidragsbestämmelserna äro sålunda ytterst oenhetliga och i övrigt så utformade, att de få vissa icke önskvärda följder. Förhållandena te sig så, att det kan anses ofrånkomligt att bidragsgrunderna förenklas och givas en mera enhetlig utformning.

I anslutning härtill har kommittén även lämnat vissa förslag rörande bidragens utformning. Kommittén föreslår, att ett enhetligt utbildningsbidrag införes för samtliga grupper av partiellt arbetsföra. Vid de s. k. special-

skolorna (för blinda, dövstumma och vanföra) bör införas ett enhetligt bidrag, uppbyggt efter samma grunder som tillämpas vid kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning där statsstipendier utgå. För partiellt arbetsföra, som beredas yrkesutbildning i annan form än vid undervisningsanstalt, där statsstipendier utgå, bör enligt kommittén utgå utbildningsbidrag efter i huvudsak samma normer som f. n. tillämpas beträffande i militärtjänst skadade, som undergå yrkesutbildning. Sistnämnda utbildningsbidrag skulle utgå för partiellt arbetsföra, som utbildas inom näringslivet, i särskilda kurser eller i enskilda skolor utan statsstipendier. Bidragen skulle även utgå vid kortare kurser, såsom hemslöjdskurser, samt vid arbetsprövning och arbetsträning. Kommunerna föreslås bidra med 25 procent till kostnaderna för familjebidragen.

I samband med behandlingen av sysselsättnings- och arbetsterapin i betänkande III (s. 76) har kommittén föreslagit, att arbetsvårdsorganet skall kunna bestrida hela kostnaden för godkänd korrespondenskurs, som åsyftar yrkesutbildning eller förberedande yrkesutbildning.

I betänkande V (s. 229—236) har kommittén vidare behandlat vissa avvägningsfrågor avseende bl. a. förhållandet mellan arbetsinkomst och folkpension. Kommittén har därvid föreslagit ändrade avdragsregler med avseende på invalidpensionen och därmed sammanhängande förmåner.

Särskild utredning angående utbildningsbidrag m. m.

jämte yttranden däröver.

Representanter för arbetsmarknadsstyrelsen och pensionsstyrelsen ha överlagt om möjligheten att sammanjämka de av de båda ämbetsverken tillämpade systemen för bidrag åt partiellt arbetsföra samt därigenom åstadkomma ett bidragssystem, som kunde komma till användning vid flertalet utbildningsvägar såväl för partiellt arbetsföra som vissa andra kategorier. Ämbetsverkens utredning inkom till socialdepartementet den 3 januari 1950.

Utredningsmännen ha undersökt kostnader och utbildningsförhållanden avseende utbildningsfall, som under budgetåret 1948/49 beviljats yrkesutbildning genom pensionsstyrelsens eller arbetsmarknadsstyrelsens försorg. Ur redogörelsen må återges följande uppgifter.

För pensionsstyrelsens yrkesutbildningsfall utgör den genomsnittliga yrkesutbildningstiden 21,4 månader. Bruttokostnaden per utbildningsfall uppgår till 4 537 kronor, den beslutande myndighetens kostnad per fall till 2 414 kronor samt den beslutande myndighetens kostnad per utbildningsmånad till 113 kronor.

För i militärtjänst skadade, som beviljats yrkesutbildning genom arbetsmarknadsstyrelsen, utgör den genomsnittliga utbildningstiden 10,8 månader bruttokostnaden per fall uppgår till 3 521 kronor, den beslutande myndighetens kostnad per utbildningsfall till 1 903 kronor och kostnaden per utbildningsmånad till 176 kronor.

För s. k. civilskadade utgör den genomsnittliga utbildningstiden 7,8 månader. Bruttokostnaden per utbildningsfall uppgår till 2 948 kronor, den beslutande myndighetens kostnad till 1 592 kronor och kostnaden per utbildningsmånad till 204 kronor.

Av pensionsstyrelsens fall tillhörde icke mindre än 76,1 procent åldersgruppen 16—25 år, medan medelåldern för arbetsmarknadsstyrelsens fall låg mellan 25 och 30 år (för »civilskadade» 32 år).

Utredningsmännen ha icke kunnat komma fram till ett gemensamt förslag rörande utbildningsförmånerna för partiellt arbetsföra utan ha lagt fram två alternativ. Arbetsmarknadsstyrelsens representanter förorda med vissa ändringar det system styrelsen tillämpar för sina utbildningsfall och som i stort sett står i överensstämmelse med kommitténs förslag — i utredningen benämnt alternativ 1. Pensionsstyrelsens representanter förorda, likaledes med vissa ändringar, det system, som styrelsen nu tillämpar för sina utbildningsfall — i utredningen benämnt alternativ 2.

Yttranden över den av arbetsmarknadsstyrelsen och pensionsstyrelsen gjorda utredningen ha avgivits av medicinalstyrelsen, skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, statskontoret, överstyrelsen för yrkesutbildning, socialvårdskommittén, svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen i Sverige, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska vanförevårdens centralkommitté samt rikskommittén för partiellt arbetsföra.

Medicinalstyrelsen har icke funnit sig kunna giva något av de i utredningen framlagda alternativa förslagen ett obetingat förord. För de vanföra, vilka äro den enda grupp, som direkt faller inom styrelsens verksamhetsområde, synes det av pensionsstyrelsens representanter framförda förslaget erbjuda vissa fördelar. *Skolöverstyrelsen* ansluter sig i princip närmast till alternativ 1. Mera genomgripande reformer böra dock enligt överstyrelsens mening bero tills dels förslag till ny socialhjälpslag och dels av studielånenämnden framlagt förslag till ändrade bestämmelser rörande studiebidrag blivit föremål för beslut av riksdagen. Såväl *socialstyrelsen* som *statskontoret*, *svenska stadsförbundet* och *svenska landskommunernas förbund* anse, att socialvårdskommitténs förslag till socialhjälpslag bör avvaktas innan mera genomgripande reformer på här ifrågavarande område vidtagas. *Överstyrelsen för yrkesutbildning*, *svenska arbetsgivareföreningen* och *landsorganisationen* understryka behovet av mera enhetliga normer för utbildningsbidragen i allmänhet och förorda, att hela frågan om utformningen av grunderna för ekonomiska förmåner vid yrkesutbildning prövas för alla grupper i ett sammanhang. *Svenska vanförevårdens centralkommitté* och *rikskommittén för partiellt arbetsföra* förorda i huvudsak alternativ 1.

Departementschefen.

I fråga om bidrag åt partiellt arbetsföra, som genomgå omskolning eller annan yrkesutbildning, gälla olika bestämmelser bl. a. beroende på vilken grupp av handikappade vederbörande tillhör och i vilken ordning han erhåller utbildning. Särskilda regler gälla beträffande blinda, dövstumma, van-

föra och i militärtjänst skadade personer. Partiellt arbetsföra i övrigt kunna erhålla bidrag av statsmedel till utbildning genom pensionsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen, vilka tillämpa olika bidragsregler. Pensionsstyrelsens bidragssystem utmärkes av att bidragen i stort sett maximeras till $\frac{3}{4}$ av den beräknade kostnaden, medan återstoden får bestridas av den utbildade eller hans hemkommun. Arbetsmarknadsstyrelsen bedriver på ifrågavarande område en försöksverksamhet, som främst innebär att styrelsen lämnar bidrag till elever, som genomgå omskolningskurser. Utbildningsbidrag lämnas enligt samma regler som tillämpas beträffande i militärtjänst skadade personer och utgår sålunda, förutom till resor m. m., dels till den utbildades eget uppehälle med ett belopp som tillsammans med timpenning eller annan inkomst uppgår till resp. 250, 275 och 300 kronor för månad i olika dyrortsgrupper dels ock till den utbildades familj såsom familjepening m. m. enligt gällande familjebidragsförordning. I förhållande till reglerna om bidrag till i militärtjänst skadade personer föreligger dock den skillnaden, att kommunerna förutsättas bidraga med minst 25 % av kostnaderna för familjebidrag medan kommunernas andel enligt familjebidragsförordningens bestämmelser är lägre. Den av arbetsmarknadsstyrelsen bedrivna försöksverksamheten har tillkommit i anslutning till kommitténs för partiellt arbetsföra förslag.

Nämnda kommitté har också föreslagit, att de skiftande bidragsformerna skola sammanföras till ett enhetligt system. Det önskvärda häri ligger enligt min mening i öppen dag. Med hänsyn till det nära sambandet med det frågekomplex, som torde behandlas av socialvårdskommittén i dess väntade betänkande om socialhjälp, böra emellertid bidragen till partiellt arbetsföra om möjligt upptagas till behandling i samband med nämnda betänkande. Jag är därför icke f. n. beredd att upptaga bidragsfrågorna till allmän översyn. Däremot har jag övertvägt att föreslå införande av enhetliga regler för pensionsstyrelsens och arbetsmarknadsstyrelsens bidragsverksamhet beträffande civila partiellt arbetsföra. I detta syfte har genom representanter för de båda ämbetsverken undersökts möjligheten att sammanjämka bidragsreglerna. Enighet har dock härvid icke kunnat vinnas. Med hänsyn härtill och då förutsättningarna för utformningen av bidragsreglerna torde påverkas av de förslag om ändrade bestämmelser rörande ersättning till personer som skadats i militärtjänst samt familjebidrag till värnpliktiga, vilka på förslag av chefen för försvarsdepartementet förelagts eller komma att föreläggas riksdagen, har jag kommit till den uppfattningen, att pensionsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen även under nästa budgetår böra bedriva sin verksamhet i stort sett med tillämpning av nu följda regler. De modifikationerna som kunna föranledas t. ex. av nya bestämmelser om familjebidrag böra dock få vidtagas.

Olägenheterna av den i och för sig olämpliga anordningen med skilda bidragsregler för de båda ämbetsverkens verksamhet torde minska därigenom att, såsom framgår av i det föregående återopade uppgifter, en betydande skillnad föreligger mellan pensionsstyrelsens och arbetsmarknadssty-

relsens klientel. Pensionsstyrelsens utbildning är dels inriktad på ett yngre klientel och dels på att ge lärlingsutbildning åt personer, som tidigare icke varit inne i arbetslivet. Arbetsmarknadsstyrelsens yrkesutbildande verksamhet tar främst sikte på ett äldre klientel, som är i behov av omskolning.

Arbetsmarknadsstyrelsens verksamhet för beredande av yrkesutbildning åt andra partiellt arbetsföra än i militärtjänst skadade bör även under budgetåret 1950/51 bedrivas såsom försöksverksamhet. Denna verksamhet bör få utsträckas också till vissa andra utbildningsvägar än som hittills kommit i fråga. Sålunda bör bidrag bl. a. kunna utgå i fall då den ordinarie undervisningen eller kortare kurser vid sådana yrkesutbildningsanstalter, som stå under överstyrelsens för yrkesutbildning ledning eller tillsyn, utnyttjas. Även korrespondenskurser böra kunna bekostas såsom komplement till pågående praktisk utbildning.

Arbetsmarknadsstyrelsen bör vidare kunna lämna bidrag till personer som genomgå arbetsprövning vid de i det föregående föreslagna arbetsklinikerna.

Kommittén har även behandlat vissa spörsmål angående modifikationer med hänsyn till de partiellt arbetsföras intressen i gällande bestämmelser angående vissa sociala förmåner. De viktigaste problemen som därvid berörts avse reglerna om avdrag å folkpension för arbetsinkomst. Jag ämnar icke i detta sammanhang närmare behandla detta spörsmål. Med hänsyn till dess betydelse vill jag emellertid nämna, att jag har för avsikt att utverka Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla särskilda utredningsmän för översyn av de nu gällande avdragsreglerna.

VI. Vissa organisatoriska spörsmål.

Kommitténs förslag.

Kommittén har räknat med att frågor om arbetsvård åt partiellt arbetsföra skola ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen och dess lokala organisation. Arbetsmarknadsstyrelsen skall enligt kommittéförslaget vara central arbetsvårdsmyndighet och länsarbetsnämnderna fungera som länsarbetsvårdsnämnder. I betänkande I (s. 107—121) har kommittén framlagt vissa förslag angående organisationen av arbetsvårdsverksamheten inom arbetsmarknadsstyrelsen och den offentliga arbetsförmedlingen. Bl. a. har kommittén föreslagit inrättande av en särskild byrå för arbetsvårdsärenden inom styrelsen. För den lokala arbetsvårdsorganisationen har kommittén föreslagit sammanlagt 141 befattningar. Dessa förslag behandlas icke närmare i förevarande sammanhang.

I sitt betänkande II (s. 141—146) har kommittén i anslutning till sina förenämnda förslag förordat, att pensionsstyrelsens yrkesutbildande verksamhet avvecklas sedan en arbetsvårdsorganisation kommit till stånd och att verksamheten successivt överflyttas till arbetsmarknadsstyrelsen. Av det material som kommittén fått till sitt förfogande rörande pensionsstyrelsens yrkesutbildande verksamhet framgår, anför kommit-

tén, att det varit endast vissa partiellt arbetsföra, som kunnat erhålla hjälp vid anskaffandet av utbildningsplatser genom pensionsstyrelsen. Inemot 70 procent av de 1 065 personer, som under åren 1935—1938 avslutat sin av pensionsstyrelsen understödda yrkesutbildning, voro vanföra. Omkring 11 procent voro behäftade med olika hjärtsjukdomar, varjämte 7 procent ledo av ledgångsreumatism och rygginsufficienser. Endast 27 eller 2,5 procent av de 1 065 utbildade personerna voro lungsjuka.

Det kan konstateras, framhåller kommittén, att pensionsstyrelsens bistånd i huvudsak avsett dels vanföra personer, dels personer med sjukdomar, som kunna medföra vanförhet. Vidare har det hittills i första hand varit de utpräglade s. k. försäkringsfallen, som genom styrelsens försorg erhållit utbildning, d. v. s. i regel sådana personer, vilka kunna antagas bliva berättigade till invalidpension, därest de icke genom yrkesutbildning kunna få en sysselsättning, som bättre svarar mot de personliga förutsättningarna och som därför kan sätta vederbörande i stånd att själv försörja sig. Kommittén anför vidare, att utanför denna möjlighet ställas å ena sidan de personer, vilkas handikap är av så begränsad omfattning, att icke inom en nära framtid försörjningsförmågan är hotad, å andra sidan sådana vilkas handikap är av så stor omfattning, att det försäkringsekonomet icke kan anses förnuftigt att investera ett större belopp i deras yrkesutbildning. Kommittén framhåller vidare.

Härtill kommer att man intill den allra senaste tiden endast undantagsvis beviljat bidrag till personer över 30—35 år. Utöver det hittills omhändertagna klientelet finnes ett betydande antal människor, som på grund av olika slags arbetshinder kunna vara i behov av arbetsträning, omskolning, yrkesutbildning etc. för att själva kunna bidraga till sin försörjning.

Bland motiven till förebyggande arbetsvård, och då främst yrkesutbildning av partiellt arbetsföra i allmänhet, kommer likväl det som betingas av pensionsstyrelsens centrala funktion sist ur angelägenhetssynpunkt och får därigenom också karaktären av ett pensionsförebyggande. F. n. ifrågasättes i många fall yrkesutbildning eller andra förebyggande åtgärder, först sedan frågan om invalidpension blivit aktuell. Man måste tyvärr räkna med att en del människor i en sådan situation kommer att visa svalt intresse för de förebyggande åtgärderna, särskilt om invalidpensionens bidrag bli relativt höga.

Tidigare har man varit på det klara med att uppgifterna att bereda arbetsanställning och yrkesutbildning åt invalidiserade i viss mån låge något vid sidan om pensionsstyrelsens egentliga uppgift. Ett motiv, som ansetts tala för ett kvarblivande vid den nuvarande ordningen, har emellertid varit, att man saknat en för ändamålet lämplig organisation med erforderlig lokal förankring. Genom tillkomsten av en arbetsvårdsorganisation i anslutning till den offentliga arbetsförmedlingen kommer emellertid ett organ med dessa förutsättningar att finnas. Pensionsnämnderna och pensionsstyrelsens ombud, som nu lokalt handlägga dessa ärenden, torde i allmänhet icke besitta den sakkunskap i fråga om arbetsmarknads- och utbildningsfrågor, som måste anses nödvändig för en tillfredsställande handläggning av förevarande frågor. Arbetsvårdsorganisationen kan förutsälas i dessa avseenden bliva bättre skickad för uppgiften. Redan nu har för övrigt genom en överenskommelse, som träffats mellan pensionsstyrelsen och arbetsmarknads-

kommissionen, arbetsberedningsassistenterna delvis övertagit pensionsnämndernas arbete, när det gäller utredningar, ansökningar om utbildningsbidrag, anskaffande av utbildningsplatser etc.

Kommittén anför vidare, att det är av stor betydelse att invaliditetsförebyggande åtgärder insättas så tidigt som möjligt och helst redan innan en invaliditetsbedömning i samband med en pensionsansökan blir aktuell. Det är enligt kommitténs mening ställt utom tvivel, att genomförandet på ett tidigt stadium av arbetsvårdande åtgärder — bl. a. yrkesutbildning och omskolning — kommer att medföra, att en aktualisering av frågan om bistånd till yrkesutbildning först i samband med en ansökan om invalidpension blir mera sällsynt än f. n. Den omständigheten att frågan kan tänkas bli aktualiserad först i samband med sådan ansökan, synes icke utgöra skäl för att pensionsstyrelsen behöver vara verkställande organ för vidtagande av erforderliga åtgärder. Några skäl för att låta frågan om samhällets medverkan för yrkesutbildning åt invalidiserade bli föremål för annan behandling, om den uppkommer genom att fallen komma till pensionsmyndigheternas kännedom än om den utan dessas medverkan kommer under arbetsvårdsorganens prövning, föreligga enligt kommitténs mening icke. Alla skäl tala sålunda enligt kommitténs uppfattning för att i samband med tillkomsten av en arbetsvårdsorganisation den av pensionsstyrelsen bedrivna yrkesutbildande verksamheten avvecklas.

I betänkande V (s. 208—212) har kommittén föreslagit, att även pensionsstyrelsens befattning med frågor om näringshjälp successivt skall avvecklas och överflyttas till arbetsmarknadsstyrelsen.

För att få till stånd en samordning av arbetsvården och socialvården i dess olika former har kommittén föreslagit, att en särskild delegation skall knytas till arbetsmarknadsstyrelsen, vilken delegation skall ha i huvudsak rådgivande funktion. I denna delegation skola vara representerade överstyrelsen för yrkesutbildning, medicinalstyrelsen, pensionsstyrelsen, riksförsäkringsanstalten, fångvårdsstyrelsen, socialstyrelsen och de partiellt arbetsföra. I arbetsmarknadsstyrelsen äro redan arbetsgivareföreningen, landsorganisationen och tjänstemännens centralorganisation representerade. Ledamöterna i delegationen skola utses av Kungl. Maj:t efter förslag från vederbörande myndighet och vad beträffar representanterna för de partiellt arbetsföra efter förslag från representativa organisationer för dessa.

De nuvarande fem dövstumkonsulenter skola vidare enligt kommitténs förslag (bet. I s. 88) överflyttas från skolöverstyrelsen till arbetsmarknadsstyrelsen samtidigt som de skola få till uppgift att ombesörja arbetsvården jämväl för döva och lomhörda.

Yttranden.

Beträffande förslaget att pensionsstyrelsens yrkesutbildande verksamhet skall överflyttas till arbetsmarknadsorganen ha erinringar framförts av medicinalstyrelsen, socialvårdskommittén, svenska läkaresällskapet, överstyrelsen för yrkesutbildning och pensionsstyrelsen. *Me-*

dicinalstyrelsen förmenar, att kommittén icke i sitt betänkande anfört tillräckligt bärande skäl för ett frångående av en sedan länge prövad och godtagbar yrkesutbildning genom pensionsstyrelsens försorg för det klientel, som av andra skäl kommer under pensionsstyrelsens hägn. *Socialvårdskommittén* finner det sannolikt, att man genom ett utvidgat samarbete mellan pensionsnämndernas ordförande och arbetsförmedlingens tjänstemän skall kunna tillgodogöra sig arbetsvårdsorganisationens fördelar utan att lösryta utbildningsverksamheten från folkpensioneringens organ. Ur socialförsäkringens synpunkt är det nämligen av stor betydelse, att pensionsstyrelsen, som har att pröva invaliditeten, har möjlighet att själv fatta beslut om vidtagande av åtgärder för yrkesutbildning. *Överstyrelsen för yrkesutbildning* anser också, att möjligheterna att genom en ytterligare utbyggnad av det redan påbörjade samarbetet mellan pensions- och arbetsmarknadsorganen komma till rätta med de berörda frågorna synas böra prövas innan alltför genomgripande organisatoriska förändringar vidtagas. *Svenska läkaresällskapet* anser det vanskligt att bryta ut pensionsstyrelsens yrkesutbildande verksamhet innan garantier skapats för att en ny arbetsvårdsorganisation kommer att få samma effektivitet. *Pensionsstyrelsen* har i sitt yttrande över kommitténs betänkande I bl. a. anfört följande.

För att ett materiellt riktigt avgörande skall komma till stånd vid invaliditetsbedömningen är det erforderligt, att styrelsen har i sin hand att verkställa de åtgärder i invaliditetsförebyggande syfte, som kunna betingas i det enskilda fallet. Med de planerade sjukbidragen blir det i flera fall påkallat att under sjukbidragstiden åtgärder vidtagas för att förbereda den sjuke till ett återinträde i arbetet, vare sig nu dessa åtgärder böra få formen av en förberedelse till yrkesutbildning, tillvänjning till arbete eller arbetsträning. Skulle avgörandet i fråga om den invaliditetsförebyggande åtgärden åvila annan myndighet, skulle pensionsstyrelsen vid handläggning av invaliditetsfrågan bliva beroende av det beslut, vartill den andra myndigheten kommit i utbildningsfrågan. Den situationen skulle i så fall kunna uppstå, att olika uppfattning bleve rådande, huruvida åtgärd skall vidtagas eller om vilken åtgärd som bör ifrågakomma.

I yttrandet över kommitténs betänkande II har pensionsstyrelsen bemött den kritik, som kommittén riktat mot dess verksamhet, samt därvid anfört följande.

Styrelsen finner sig föranlåten framhålla att styrelsen principiellt icke vidmakthåller några som helst inskränkande normer i fråga om möjligheterna till ett fritt yrkesval. Att den uppfattningen varit vägledande även i det praktiska handhavandet av verksamheten, torde bäst återspeglas i det förhållandet, att exempelvis vid årsskiftet 1946/47 antalet personer, som åtnjöt utbildning genom pensionsstyrelsens försorg eller genom styrelsens förmedling (utbildning å vanförestalt), voro placerade i över 90-talet olika yrken. De enskilda företagare, hos vilka utbildning med bidrag från pensionsstyrelsen då pågick, representerade närmare 70 skilda yrken.

Kommittén har vidare framhållit, att det hittills i första hand varit de utpräglade s. k. försäkringsfallen, som genom pensionsstyrelsens försorg erhållit utbildning. Det förhåller sig i själva verket så, att pensionsstyrelsen endast i synnerligen ringa utsträckning funnit sig föranlåten meddela avslag å ansökan om yrkesutbildning av grunder som nyss berörts.

Att såsom kommittén framhåller de personer som bliva föremål för yrkesutbildning genom styrelsens försorg till stor del äro att återfinna bland de vanföras kategori, är givetvis icke föranlett av att någon principiell skillnad skulle från pensionsstyrelsens sida föreligga i fråga om behandlingen av vanföra och andra kategorier partiellt arbetsföra. Förklaringen till att möjligheterna att genom pensionsstyrelsen erhålla bidrag till yrkesutbildning utnyttjats i så förhållandevis stor omfattning, då det gäller vanföra, torde åtminstone delvis vara att söka i den effektiva organisation, som står denna kategori partiellt arbetsföra till buds. Pensionsstyrelsen hyser emellertid den förhoppningen, att det vidgade samarbete som styrelsen sedan några år etablerat med bl. a. sjukkassor och arbetsförmedlingsorgan skall bereda ytterligare möjlighet för styrelsen att erhålla kännedom om fall, för vilka yrkesutbildning genom styrelsens försorg kan komma i fråga.

Styrelsen framhåller, att någon åldersspärr icke förefinnes i fråga om den av styrelsen bedrivna yrkesutbildningen i annan mån än genom det faktiska hinder för yrkesutbildning, som i det enskilda fallet åldern i vissa fall kan utgöra.

Pensionsstyrelsen anser således, att en avveckling av dess yrkesutbildande verksamhet skulle komma att få synnerligen vittgående och understundom skadliga verkningar för den del av pensionsstyrelsens verksamhet, som omfattar invaliditetsbedömningen. Styrelsen anser sig alltså även i fortsättningen böra kvarbliva vid ledningen av sin yrkesutbildande verksamhet.

Ur övriga remissutlåtanden må nämnas, att *pensionsnämnden i Örebro* framhållit, att det synes uppenbart att länsarbetsnämnderna äro betydligt bättre ägnade för uppgiften som lokala arbetsvårdsorgan än pensionsnämnderna. Ett överflyttande av verksamheten skulle också komma att leda till att den prägel av understödsfall, som onekligen kommit att vidlåda den hitillsvarande yrkesutbildningen genom pensionsstyrelsens försorg, skulle komma att bortfalla. Det råder intet tvivel om att arbetsvårdsorganisationen bör kunna på ett helt annat sätt bliva i tillfälle att nå kontakt med de fall, där invaliditetsförebyggande åtgärder äro påkallade. *Svenska landskommunernas förbund* framhåller, att det icke kan vara rationellt att på sätt som nu sker i fråga om yrkesutbildningen en viss grupp partiellt arbetsföra skall vara beroende av huruvida vederbörande kommun är villig att svara för vissa kostnader. De på kommunerna belöpande kostnaderna för pensionsstyrelsens verksamhet drabba tämligen ojämnt. I vissa fall har oskäligt hög kostnad kommit att åvila kommunen, och detta har verkat återhållande på viljan att teckna ansvarsförbindelse för nytillkommande fall.

Vad beträffar frågan om tillsättande av särskild delegation för arbetsvårdsärenden, som skall vara knuten till arbetsmarknadsstyrelsen, har *de lungsjukas riksförbund* uttalat sin tillfredsställelse med att de partiellt arbetsföra skola bliva representerade i delegationen. *Arbetsmarknadsstyrelsen* har framhållit att styrelsen i likhet med kommittén anser, att sakkunniga mera kontinuerligt böra knytas till styrelsens arbetsvårdssektion. Detta bör dock ej ske genom tillsättande av en delegation utan genom tillkallande av särskilda experter och sakkunniga. Därjämte har *medicinal-*

styrelsen ansett, att vid föredragning hos arbetsmarknadsstyrelsen av ärenden, som kan anses beröra medicinalstyrelsens ämbetsområde, en representant för styrelsen skall äga närvara och deltaga i överläggningen samt till protokollet anteckna avvikande mening. Då besvär anföres i arbetsvårdsärenden, bör medicinalstyrelsen erhålla tillfälle att yttra sig.

Svenska dövstumförbundet avstyrker, att dövstumkonsulenterna underordnas arbetsmarknadsorganen. Den rådgivande verksamheten vid dövstumskolorna, som konsulenterna utöva, är en av deras betydelsefullaste uppgifter. Skolöverstyrelsen har genom sitt arbete hunnit bliva väl insatt i såväl de unga som de vuxna dövstummas problem. Det skulle innebära en avgjord försämring om den sakkunskap skolöverstyrelsen företräder avkopplas.

Även *skolöverstyrelsen* anser förslaget att överföra dövstumkonsulenterna till arbetsvårdsorganisationen giva anledning till stor betänksamhet. Arbetsanskaffningen är en starkt begränsad del av konsulenternas uppgifter. De speciella dövstumproblemen äro av psykologisk och pedagogisk art. Genom det nuvarande systemet har skapats en mycket värdefull kontakt mellan verksamheten vid skolorna och verksamheten för de vuxna dövstamma. När det gäller en så speciell lytesgrupp som de dövstamma tala alla skäl för att systemet av organ för densamma ledes av ett och samma ämbetsverk.

Departementschefen.

Kommittén har föreslagit, att arbetsvårdsverksamheten — med undantag för den tekniska ledningen av yrkesutbildningen — skall organiseras med utgångspunkt från dess enligt kommitténs mening viktigaste del, den arbetsförmedlande verksamheten, samt att därvid arbetsmarknadsstyrelsen skall vara central arbetsvårdsmyndighet. Det är naturligt, att styrelsen såsom chefsmyndighet för den i arbetsförmedlingen inbyggda särskilda arbetsvårdsorganisationen intager denna ställning. I praktiken har styrelsen också genom de senaste årens utveckling fått en sådan ställning.

Kommittén har i överensstämmelse med sin nämnda inställning föreslagit, att sedan en arbetsvårdsorganisation kommit till stånd och utbyggt, pensionsstyrelsens verksamhet för beredande av yrkesutbildning åt partiellt arbetsföra skall successivt överflyttas till arbetsmarknadsstyrelsen. Detta förslag har vid remissbehandlingen avstyrkts av pensionsstyrelsen, medicinalstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning och socialvårdskommittén. För min del är jag av den uppfattningen, att det i längden kommer att framstå som administrativt olämpligt, att arbetsmarknadsstyrelsen och pensionsstyrelsen parallellt och utan klar gränsdragning sinsemellan bedriva yrkesutbildande verksamhet för partiellt arbetsföra. Visserligen måste en aktiv invaliditetsförebyggande verksamhet alltid ingå i pensionsstyrelsens uppgifter som centralmyndighet för folkpensioneringen. Sedan en särskild arbetsvårdsorganisation tillkommit, synes det emellertid vara en naturlig utveckling, att denna organisation övertar det praktiska detaljarbetet. Det synes icke böra möta oöverkomliga svårigheter att genom samarbete mellan de

båda myndigheterna säkerställa, att pensionsstyrelsens intressen tillgodoses på ett tillfredsställande sätt.

Även om jag sålunda i princip delar kommitténs uppfattning i detta avseende är jag icke beredd att nu föreslå beslut om överflyttning. Jag anser, att arbetsmarknadsstyrelsen bör vinna ytterligare erfarenhet av den arbetsvårdande verksamheten innan en dylik överflyttning sker.

De förslag kommittén lagt fram rörande organisationen för arbetsvårdsärenden inom arbetsmarknadsstyrelsen och arbetsförmedlingen ämnar jag i detta sammanhang upptaga endast i vad rör två frågor. Den ena av dessa avser samarbetet mellan styrelsen, de partiellt arbetsföras organisationer m. fl. Kommittén har föreslagit, att en delegation för arbetsvårdsfrågor skall inrättas i anslutning till styrelsen. Denna delegation skulle få rådgivande funktion. I densamma skulle vara representerade vissa ämbetsverk ävensom de partiellt arbetsföra. Ledamöterna skulle utses av Kungl. Maj:t efter förslag från vederbörande myndighet och vad beträffar representanter för de partiellt arbetsföra efter förslag från representativa organisationer för dessa.

Vid anmälan av propositionen 1947: 239 angående inrättande av en arbetsmarknadsstyrelse samt förstatligande av den offentliga arbetsförmedlingen anförde föredraganden (s. 50), att vid behov en samarbetsdelegation borde inrättas genom överenskommelse mellan de berörda myndigheterna. Någon sådan delegation har hittills icke kommit till stånd.

Ett organ bör emellertid enligt min uppfattning nu inrättas för samarbetet mellan arbetsmarknadsstyrelsen och de partiellt arbetsföras organisationer, av vilka flera torde besitta en grundlig erfarenhet och visat sig kunna göra värdefulla insatser. Detta samarbete bör lämpligen ske genom en rådgivande delegation. Närmare föreskrifter rörande denna torde böra utfärdas av Kungl. Maj:t.

Kommitténs förslag om överflyttande av dövstumkonsulenterna från skolöverstyrelsen till arbetsmarknadsstyrelsen finner jag mig icke kunna biträda. Även om dövstumkonsulenterna till någon del ha att handlägga arbetsvårdsärenden rörande dövstumma, torde dock de huvudsakliga arbetsuppgifterna få betraktas såsom varande främst av kurativ och pedagogisk karaktär. Ett ömsesidigt samarbete mellan arbetsförmedlingen och dövstumkonsulenterna rörande de dövstumma arbetsvårdsfallen bör kunna uppbyggas och upprätthållas även med den nuvarande organisationsformen.

Medelsbehovet för budgetåret 1950/51.

Kungl. Maj:t har den 27 maj 1949 medgivit, att arbetsmarknadsstyrelsen under budgetåret 1949/50 må av reservationsanslaget till Kostnader för överflyttning av arbetskraft disponera högst följande belopp för åtgärder huvudsakligen avseende partiellt arbetsföra.

	Kronor
Psykotekniska undersökningar (jämväl för arbetssökande hos ungdomsförmedlingen)	26 000
Läkarundersökningar (i särskilda fall undersökningar jämväl av andra arbetssökande än partiellt arbetsföra)	50 000
Provanställningar enligt av Kungl. Maj:t den 16 maj 1947 meddelade bestämmelser	25 000
Försöksverksamhet för beredande av yrkesutbildning, omskolning eller arbetsträning åt partiellt arbetsföra enligt av Kungl. Maj:t den 30 juni 1948 meddelade bestämmelser (utöver tidigare till förfogande ställda medel)	300 000
<u>Summa kronor</u>	<u>401 000.</u>

Arbetsmarknadsstyrelsen har (skr. 31/1 1950) i samband med att styrelsen behandlat medelsbehovet under reservationsanslaget till Kostnader för överflyttning av arbetskraft framlagt beräkningar av kostnaderna för arbetsvård åt andra partiellt arbetsföra än i militärtjänst skadade.

Styrelsen har anfört, att de till styrelsens disposition för innevarande budgetår ställda medlen torde komma att förbrukas. Kostnaderna för försöksverksamheten för beredande av yrkesutbildning m. m. torde komma att uppgå till 330 000 kronor inberäknat under föregående budgetår anvisade men då ej utnyttjade belopp. Styrelsen har framhållit, att åtskilliga kostnader för sistnämnda verksamhet, vilka belöpa på innevarande budgetår, komma att betalas först under nästa.

Vad angår medelsbehovet under budgetåret 1950/51 har styrelsen förutsett, att arbetsvården även i fortsättningen kommer att utbyggas successivt. Från denna utgångspunkt — en lämpligt avvägd fortsatt utbyggnad — uppskattar styrelsen kostnaderna för den arbetsvårdande verksamheten under nästa budgetår sålunda.

Då avgifterna för anlagsprov vid de psykotekniska instituten höjts och verksamheten torde få en något vidgad omfattning, bör en uppräknig ske med 14 000 kronor till 40 000 kronor för psykotekniska undersökningar. För läkarundersökningar böra beräknas 50 000 kronor och för provanställningar 25 000 kronor. För verksamheten för beredande av yrkesutbildning, omskolning eller arbetsträning åt partiellt arbetsföra torde böra upptagas 800 000 kronor. Vidare böra för arbetsprövningsverksamheten avses 200 000 kronor, för arbetsträning och skyddad verksamhet med anslutna hemarbetscentraler 400 000 kronor samt för informations- och propagandaverksamhet 15 000 kronor.

Departementschefen.

I det föregående har jag beräknat kostnaderna för inrättande av en arbetsklirik i Stockholm till 113 700 kronor. Kostnaderna för driften av denna klinik under nästa budgetår och kostnaderna för bidrag till Göteborgs stad för driften av en arbetsklirik har jag beräknat till sammanlagt

115 000 kronor. Vidare har jag föreslagit, att under nästa budgetår må disponeras för bidrag till halvskyddad verksamhet högst 20 000 kronor och för bidrag till träningsverkstäder och arbetscentraler högst 100 000 kronor. Jag har även uttalat, att medel böra ställas till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande för utgivande av broschyrer rörande partiellt arbetsföras problem. Arbetsmarknadsstyrelsen har beräknat ett belopp av 15 000 kronor för informations- och propagandaverksamhet. Mot denna beräkning har jag intet att erinra. Broschyrkostnaderna torde få inräknas i nämnda belopp.

Medelsbehovet för verksamheten för beredande av yrkesutbildning m. m. åt partiellt arbetsföra har av arbetsmarknadsstyrelsen uppskattats till 800 000 kronor under nästa budgetår. Jag finner icke sannolikt, att tillgängliga resurser i fråga om personal m. m. komma att medgiva en så omfattande verksamhet att nämnda belopp erfordras. Jag räknar med ett belopp av högst 500 000 kronor. Mot styrelsens beräkning av kostnaderna för psykotekniska undersökningar, läkarundersökningar och provanställning har jag intet att erinra. För nämnda ändamål böra sålunda avses resp. 40 000, 50 000 och 25 000 kronor.

Det sammanlagda medelsbehovet under nästa budgetår för arbetsmarknadsstyrelsens verksamhet för arbetsvård åt andra partiellt arbetsföra än i militärtjänst skadade uppskattar jag alltså till (113 700 + 115 000 + 20 000 + 100 000 + 15 000 + 500 000 + 40 000 + 50 000 + 25 000) 978 700 kronor. Kostnaderna i fråga synas även under nästa budgetår böra bestridas från reservationsanslaget till Kostnader för överflyttning av arbetskraft. Beräkningar rörande det sammanlagda medelsbehovet för olika ändamål under nämnda anslag torde böra underställas riksdagen i särskild proposition angående anslag för budgetåret 1950/51 till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. Här torde emellertid få nämnas, att anslaget med hänsyn till å detsamma befintlig reservation endast torde behöva anvisas med ett formellt belopp.

Medel till *pensionsstyrelsens* yrkesutbildande verksamhet samt till näringshjälp torde få äskas i särskild proposition denna dag angående anslag för budgetåret 1950/51 till åtgärder till förebyggande och hävande av invaliditet.

Hemställan.

Under återopande av vad jag sålunda i olika hänseenden anført hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels medgiva upprättandet i anslutning till karolinska sjukhuset i Stockholm av en arbetsklirik för kvalificerad arbetsprövning samt för bedrivande av viss forskningsverksamhet;

dels medgiva att statsbidrag enligt i det föregående angivna grunder må utgå till Göteborgs stad för driften av en arbetsklirik;

dels medgiva att statsbidrag försöksvis lämnas till företag som organisera särskilda avdelningar för sysselsättande av mera höggradigt partiellt arbetsföra samt till landsting, kommuner m. fl. som upprätta träningsverkstäder och arbetscentraler för partiellt arbetsföra;

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att i övrigt föranstalta om försöksverksamhet för beredande av arbetsvård åt partiellt arbetsföra i huvudsaklig enlighet med av mig i det föregående förordade grunder.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Ralph Sterner.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Inledning	2
I. Översikt över arbetsvårdens organisation	5
Historisk återblick	5
Nuvarande förhållanden	6
II. Arbetsprövning och arbetsträning	10
Kommitténs förslag m. m.	10
Arbetsmarknadsstyrelsens förslag beträffande arbetsprövnings- och arbetsträningsinstitut samt yttranden däröver	11
Arbetsmarknadsstyrelsens förslag angående upprättande av arbetskliniker	15
Departementschefen	19
III. De partiellt arbetsföras sysselsättande	22
Kommitténs förslag	22
Yttranden	33
Departementschefen	39
IV. Industrihem för från fängelser m. fl. anstalter utskrivna eller permitterade personer	46
Kommitténs förslag m. m.	46
Yttranden	47
Departementschefen	48
V. Utbildningsbidrag och stipendier	49
Gällande bestämmelser m. m.	49
Kommitténs förslag	50
Särskild utredning angående utbildningsbidrag m. m. jämte yttranden däröver	51
Departementschefen	52
VI. Vissa organisatoriska spørsmål	54
Kommitténs förslag	54
Yttranden	56
Departementschefen	59
Medelsbehovet för budgetåret 1950/51	60
Departementschefen	61
Hemställen	62